

Ung livsstil bland ungdomar i grund- och gymnasiesärskolan

- En studie av ungdomar i Haninge, Jönköping och Stockholm i jämförelse med ungdomar som inte går i särskolan

Linda Lengheden, Stig Elofsson och Ulf Blomdahl

Förord

Denna forskningsrapport avser att beskriva ungdomar i särskolans situation på en rad områden i livet med utgångspunkt i aktuell forskning. Underlaget i rapporten utgår från materialet i forskningsprojektet *Ung livsstil* som ett antal kommuner genomför kontinuerligt. Ung livsstil är en forskningsstudie och ett samarbetsprojekt mellan idrotts- och kulturförvaltningarna i Stockholms stad och institutionen för socialt arbete (Stig Elofsson) vid Stockholms universitet och varje enskild kommun som deltar. Sedan 1985 undersöker studierna livsvillkoren för tusentals barn och ungdomar, för närvarande i tolv kommuner i Sverige.

Ung livsstil har genomförts tillsammans med Haninge kommun åren 1998, 2004, 2008 och 2012, Jönköpings kommun 1994, 1997, 2000, 2003, 2006, 2009 och 2012. I Stockholm har vi genomfört studier 1985, 1992, 1998, 2004/2005, 2008 och 2013/2014. Helsingborgs stad åren 2000, 2003, 2006, 2009 och 2012, Lidingö stad (åren 2003, 2007 och 2011), Norrköpings kommun 1985, 1991, 1996, 2008. I Huddinge kommun 1998, 2009/2010 och 2014/2015. Kalmar kommun (1993 och 2013) och Linköping 1992, 2009/2010 och 2013. Även i Eskilstuna 2008 har studierna från 1985 och 1993 följts upp i högstadiet, också studierna i Värmdö kommun från 1998 följs upp under 2014/2015.

Ung livsstil bland **ungdomar i särskolan** har genomförts i Jönköping åren 2000, 2003, 2006, 2009 och 2012, i Haninge 2005, 2008 och 2012, i Stockholm 2008/2009 samt i gymnasiet 2013 och i Tyresö hösten 2009.¹ I Kalmar har ungdomar i särskolan undersökts hösten 2010. Under 2015 kommer Huddinge kommun att göra sin första studie av ungdomar i särskolan. Jönköpings kommun följer upp resultaten från 2012.

Materialet som ligger till grund för denna skrift är svar från 239 ungdomar i högstadiets grundsärskola och 580 ungdomar på gymnasiesärskolan. Ungdomar som svarat på enkäten från Ung livsstil i övriga skolan är 8 637 elever på högstadiet och gymnasiet. Studierna har genomförts mellan 2008 och 2013 i Haninge, Jönköping och Stockholm. Svarsfrekvensen är över 70 % i samtliga studier.

Urvalet i kommunerna har genomförts som stratifierade slumpmässiga urval.² I urvalet ingår både kommunala och fristående skolor. Resultaten är därmed representativa för alla elever i kommunerna. I de flesta fall har en eller flera anställda från fritidsförvaltningen (kultur- och fritidsförvaltningen) varit närvarande i klasserna när enkäten fyllts i. De anställda på kultur- och fritidsförvaltningarna (eller motsvarande) har också i de flesta fall introducerat enkäten för eleverna och samlat in enkäterna efter att de fyllts i. Har eleverna haft svårigheter vid ifyllandet av enkäten har den anställde från förvaltningen och lärarna hjälpt till.

¹ Tre forskningsrapporter från särskoleprojektet finns publicerade. Se Blomdahl/Elofsson (2011). *Idrott och motion bland ungdomar i särskolan*, och Elofsson/Blomdahl (2011). *Hälsa och livskvalitet hos ungdomar i särskolan*, och Elofsson/Blomdahl (2014). *Kamratrelationer och kamrattöd bland ungdomar i särskolan*. Rapporterna finns att hämta på: www.stockholm.se/idrott/forskning.

² För en detaljerad genomgång om hur urvalet gått till se Blomdahl/Elofsson (2006). *Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom?* Kapitel 2.

I Haninge har arbetet letts av Ann-Britt Öhrstig, tillgänglighetsstrateg i kommunen. Hon har tillsammans med Stein Carlsson och fritidsledarna på fritidsgården där särskolans ungdomar går efter skolan varit i klasserna och låtit eleverna svara på enkäten. I Jönköping har arbetet letts av Eva Tallvid, dåvarande avdelningschef för barn- och ungdom. Tillsammans med fritidsledarna på fritidsgården för ungdomar i särskolan och Liz Modin samt Karin Hyltén har de besökt klasserna och låtit eleverna svara på enkäten. De ansvariga som också genomfört fältarbetet i Stockholms stad är Magnus Åkesson, Linda Lengheden och Malin Bernt på idrottsförvaltningen. Ansvarig för det praktiska genomförandet i Kalmar var en utvecklingsgrupp på kulturförvaltningen och fritidsförvaltningen. I gruppen ingick Pär Israelsson, Kaja Halleen Holmström och Katarina Johansson-Storm. I Tyresö genomfördes fältarbetet av Susanne Svidén och Judit Kisvari som är fritidssamordnare för barn och unga med funktionsnedsättning.

Till ovanstående personer vill vi framföra ett tack! Ytterligare personer som vi vill lyfta fram och tacka i genomförandet av denna skrift är Steinar Olssen på Stockholms idrottsförvaltning för kritisk läsning och kloka synpunkter.

Denna forskningsrapport är beställd och finansierad av Haninge kommun och Jönköpings kommun.

Stockholm, januari 2015

Linda Lengheden
Sociolog och genusvetare
Forskningsprojektet Ung livsstil
Tel: 073- 681 36 33
E-post: linda.lengheden@gmail.com

Stig Elofsson
Fil. dr i statistik och
docent i socialt arbete
Institutionen för socialt arbete vid
Stockholms Universitet.
Vetenskapligt ansvarig för
forskningsprojektet Ung livsstil
E-post: stig.elifsson@socarb.su.se

Ulf Blomdahl
Forskningsledare Ung livsstil
Tel: 070-665 11 21
E-post: ulf.blomdahl@telia.com

Andra publikationer inom Ung livsstil finns att hämta på:

<http://www.stockholm.se/idrott/forskning>
<http://www.huddinge.se/unglivsstil>
<http://www.taby.se/unglivsstil>

C författarna
Framsida: Mats Lidström
ISBN: 9186768948

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte	4
2. Tidigare forskning	5
2.1 Inledning	5
2.2 Forskning kring ungdomar med utvecklingsstörning	5
2.3 Forskning kring vuxna med utvecklingsstörning	7
3. Undersökningen	9
3.1 Undersökningsförfarande	9
3.2 Eleverna i särskolan	10
3.3 Eleverna i övriga skolan	12
3.4 Socioekonomisk tillhörighet	13
3.5 Utländsk bakgrund	15
3.6 Vilka vuxna bor ungdomarna med?	17
4. Vad vill ungdomarna i särskolan satsa på?	19
4.1 Inledning	19
4.2 Hur rangordnar ungdomarna olika områden inom kultur och fritid	19
5. Med i förening	23
5.1 Med i förening totalt, idrottsförening och övrigt föreningsliv	24
5.2 Medlem i förening totalt, idrottsförening och övriga föreningar över tid	27
5.3 Bredd i idrottsvanor	31
6. Deltagande i undersökta fritidsaktiviteter	33
6.1 Inledning	33
6.2 Vad har ungdomarna i särskolan gjort senaste veckan?	33
7. Hur mycket vill ungdomarna utföra olika fritidsaktiviteter?	36
7.1 Hur mycket mer vill ungdomarna göra jämfört med vad de gör?	36
8. Vad är viktigt i livet och på fritiden?	40
8.1 Hur nöjd är man med sin livssituation	40
8.2 Hur nöjd är man med sin fritidssituation?	40
8.3 Vad är viktigt för ungdomarna?	42
8.4 Viktigaste fritidsintresse	43
9. Kompisar	47
9.1 Inledning	47
9.2 Träffa kompisar	47

10. Skolan	51
10.1 Inledning	51
10.2 Hur tycker man om att gå i skolan?	51
10.3 Hur är det i klassen?	52
11. Fritidsgård	54
11.1 Inledning	54
11.2 Går på fritidsgård – Vill gå på fritidsgård	55
11.3 Vad är bra och viktigt med fritidsgården?	57
12. Läs- och biblioteksvanor	61
12.1 Inledning	61
12.2 Läser ungdomar i särskolan böcker?	62
12.3 Biblioteksvanor	63
12.4 Finns det hopp för biblioteken?	64
12.5 Vad är biblioteket bra för enligt ungdomarna i särskolan?	65
13. Fysiskt inaktiv	66
13.1 Inledning	66
13.2 Fysiskt inaktiv	66
14. Alkohol, tobak och drogvanor	68
14.1 Alkohol och drogvanor	68
14.2 Ej använt alkohol	69
14.3 Tobaksvanor	70
15. Förtroende till vuxna och kompisar	71
15.1 Vilka vuxna litar ungdomarna på?	71
16. Hälsa	74
16.1 Inledning	74
16.2 Självskattad hälsa	75
16.3 Förekomst av besvär	76
16.4 Analys av både självskattad hälsa och förekomst av besvär	79
17. Sammanfattning	81
18. Litteraturförteckning	84
Bilagor	86
Bilaga 1. Familjesituation - jämförelse med ungdomar i övriga skolan	86
Bilaga 2. Förtroende för vuxna och kompisar i övriga gymnasieskolan	87

1. Inledning

Denna forskningsrapport handlar om ungdomar i Haninge kommun, Jönköpings kommun och Stockholms stad. Fokus är riktat mot äldre ungdomar i gymnasiet men även tonåringar i högstadiet beskrivs. I viss mån visas resultat som berör andra kommuner i jämförande tabeller. Vi har för avsikt att jämföra ungdomarna i särskolan med ungdomar från övriga skolan där det är möjligt.

Kultur- och fritidsförvaltningarna i Haninge kommun och Jönköpings kommun har uppdraget att tillhandahålla ett brett och mångfacetterat utbud inom fritidssektorn för kommunens invånare. Däribland ungdomar med en utvecklingsstörning och som går enligt särskolans läroplan. Likaså har Stockholms stad visioner att ungdomar med funktionsnedsättning ska vara aktiva på fritiden i lika hög grad som övriga ungdomar. **I den här rapporten har vi undersökt livsvillkoren gällande ungdomar som går i grundsärskolan (högstadiet) och i gymnasiesärskolan på nationellt program.**³

Begreppet livsvillkor innefattar såväl situationen i skolan, på fritiden, relationer och förtroende. Exempel på vad Ung livsstil undersöker är deltagande i föreningsliv och kulturskola, andra fritidsaktiviteter samt preferenser. Vi undersöker också motionsvanor, hälsa, livskvalitet, kompisrelationer och hur förtroendet till olika personer ser ut. Ung livsstil undersöker detta genom enkäter som besvaras anonymt under lektionstid i skolan. Resultaten visar vad unga medborgare gör, vad de vill göra och hur ungdomarnas prioriteringar ser ut, det kan vara vägvisare för kommunens satsningar.

Samtliga barn och ungdomar i Sverige omfattas av FN:s barnkonvention som innebär att de ska bli respekterade och bli lyssnade på. Två grundprinciper är formulerade i det världsomspännande arbetet med att följa barnkonventionen.⁴

1. ”Barn är egna individer med okränkbara rättigheter och inte föräldrars eller andra vuxnas ägodelar.”
2. ”Vid alla beslut som staten (myndigheter) tar ska barnets bästa vara i förgrunden.”

Både när politiska beslut fattas och vid genomförande av verksamheten skall Sveriges kommuner ta hänsyn till barnperspektivet. Ungdomars olika bakgrund och förutsättningar ska inte stå i vägen i utvecklandet av till exempel en meningsfull fritid. Barns och ungdomars intressen ska tillvaratas och möjliggöras. Med ovanstående två punkter som underlag genomför kommunerna Ung livsstil för att undersöka hur ungdomsgruppen har det i livet och på fritiden.

³ För en diskussion om övergången till gymnasiesärskolan som sedan 2013 omfattar alla som inte klarar ordinarie skolgång se utbildningsförvaltningen.

⁴ <http://www.fn.se/fn-info/vad-gor-fn/vad-gor-fn-for-barn/barns-manskliga-rattigheter> (2014-03-05) 09.54

Barnperspektivet och motsvarande tankegångar finns också med om man ser till de nationella målen för idrottsrörelsen. Riksidrottsförbundet (RF) gör i det idépolitiska programmet *Idrotten vill* följande sammanfattning. ”Idrottsrörelsen är öppen för alla, oavsett fysiska, psykiska, ekonomiska och andra förutsättningar. Verksamheten ska präglas av respekt för alla människors lika värde. Barn- och ungdomsidrotten ska utgå från ett uttalat barnrättsperspektiv, med FN:s Barnkonvention som grund.”⁵

Också biblioteken, såväl folkbibliotek som skolbibliotek ska vara en öppen mötesplats oavsett bakgrund enligt bibliotekslagen.⁶ De skall vara en plats för lärande och utveckling med målsättning att nå alla intresserade. Enligt lagen ska varje kommun ha ett folkbibliotek. De grundläggande kvalitetskraven införs 2014 gällande folkbibliotekens utbud av medier och tjänster - det ska präglas av allsidighet och kvalitet. Folkbibliotekens uppdrag är att:

- vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov
- särskilt främja läsning och tillgång till litteratur
- ägna **särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar** för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning

I den nya lagen från 2014 prioriteras följande grupper:

- **personer med funktionsnedsättning**
- personer med annat modersmål än svenska
- nationella minoriteter

Kommuner i Sverige är enligt lag skyldiga att tillhandahålla fritidsverksamhet för barn och ungdomar med särskilda behov. Lagen om särskilt stöd (LSS) säger att samtliga barn som är i behov av omsorg har rätt till fritid med tillsyn, även i samband med skoldagen och på skollov. I insatserna enligt § 5-8 och 10 samt i insatsen bostad med särskild service för vuxna ingår också omvårdnad. I insatserna bostad med särskild service för barn och ungdomar samt bostad med särskild service för vuxna ingår också fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter. (*Lag 2012:930*).⁷ Denna typ av verksamhet är många gånger förlagd till en fritidsgård. I vissa fall med intention att integrera olika målgrupper som ungdomar från både särskolan och övriga skolan. I både Haninge kommun och Jönköpings kommun finns fritidsgårdar för ungdomar som går i grundsärskola eller gymnasiesärskola. Lagen om särskilt stöd har fler beröringspunkter som skall främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för personer med bl.a. en intellektuell funktionsnedsättning. Fritiden omfattas inom ramen för paragrafen som rör insatserna bostad med särskild service för barn, ungdomar eller vuxna där också fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter ingår.⁸

⁵ http://iof4.idrottonline.se/ImageVaultFiles/id_31782/cf_394/IdrottenVill_2009_Webbversionny_1-c3-a5g-5b1-5d.PDF

⁶ <http://www.regeringen.se/sb/d/107/a/136/action/search/type/simple?x=0&y=0&query=bibliotekslagen>

⁷ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1993387-om-stod-och-ser_sfs-1993-387/?bet=1993:387

⁸ Lagen om särskilt stöd (LSS) §7 och §8. http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2007/2007-114-49/documents/2007-114-49_200711429.pdf

Kommunfullmäktige i Haninge har för 2014-2015 formulerat följande vision: *”Unga som mår bra blir motiverade att lära och att engagera sig. En meningsfull fritid bidrar starkt. Samarbete mellan kommunens föreningsliv och andra aktörer skapar attraktiva alternativ, utifrån de ungas behov”*. Kultur- och fritidsnämnden i Haninge har som ansvarsområde att bedriva, följa upp och utvärdera verksamheterna som nämnden ansvarar för, däribland bibliotek, kulturprogram, fritidsgårdar, föreningsbidrag, idrotts- och friluftsanläggningar. I kommunens politiska styrdokument anges att underrepresenterade grupper särskilt ska främjas att delta på nämnda arenor på lika villkor. En grupp i samhället som inte deltar aktivt är de ungdomar som går i skolan enligt särskolans läroplan.⁹

Det idrottspolitiska programmet som antogs 2013 av kultur- och fritidsnämnden i Haninge kommun har målsättningen att fram till 2018 öka tillgängligheten för ett mer fysiskt aktivt liv för samtliga medborgare. I programmet står det: *”Tillgängligheten handlar bland annat om geografisk tillgänglighet med möjlighet till att utöva aktiviteter i närheten av den egna bostaden. Det handlar även om tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning, tillgänglighet ur ett jämställdhetsperspektiv, samt ekonomisk tillgänglighet där det måste finnas en bredd i utbudet”*. I Haninge är en målsättning att personer med funktionsnedsättning ska beredas likvärdig möjlighet att delta i samtliga idrotter.¹⁰

Våren 2013 antog också kommunfullmäktige i Haninge programmet *”Lätt och rätt för alla – vägledning för dig som arbetar i Haninge kommun”*. Styrdokumentet består av två huvuddelar där den första delen innehåller information om vad FN-konventionen innebär och vilket ansvar varje kommunal verksamhet har att förverkliga den. Den andra delen behandlar kommunens mål om hållbar utveckling och visar hur dessa kan kopplas till rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.¹¹

Kommunfullmäktige i Jönköping har i *Handlingsprogrammet för barn- och ungdomspolitik* (2007) fastställt att samtliga nämnder och förvaltningar har i uppdrag att samverka för att ge barn och unga likvärdiga möjligheter. Huvudområden som är utnämnda att beakta är exempelvis lärande och personlig utveckling, kultur och fritid samt inflytande och representation. Från år 2012 finns även ett politiskt program för funktionshinderpolitiken i Jönköping, *Ett samhälle för alla*, fastställt av kommunfullmäktige. Övergripande målsättningar är att:

- Ge alla personer, oavsett funktionshinder samma möjlighet till delaktighet och jämlikhet.
- Införliva funktionshinderperspektivet inom alla områden, så att alla åtgärder/aktiviteter integreras och vägs in från början vid all kommunal planering.
- Öka medvetenheten och kunskapen hos alla – förtroendevalda, kommunens anställda och kommuninvånarna – om situationen för personer med olika funktionsnedsättning.

⁹ I denna skrift kommer denna grupp benämnas olika för språklig variation, t.ex. ungdomar i särskolan, särskoleungdomar, ungdomar med en utvecklingsstörning, ungdomar med intellektuella funktionshinder.

¹⁰ <http://www.haninge.se/upload/73072/Haninges%20Idrottspolitiska%20program%202014-01-13.pdf>

¹¹ <http://www.haninge.se/sv/Tillganglighet/Tillganglighetsvagledning/>

Stockholms kommunfullmäktige antog 2011 *Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning*, det berör både barn- och ungdomsgruppen samt vuxna. Programmet gäller för samtliga nämnder i staden och bolagsstyrelser samt de organisationer som har uppdrag åt staden. Programmet har formulerade mål som berör fysisk tillgänglighet, inflytande, arbete/utbildning, bostad och fritid. Inom fritidsområdet står: *Alla människor ska få ha en bra fritid. Alla ska kunna välja på olika verksamheter som till exempel kultur, idrott, rekreation eller att vara med i en förening. Verksamheten ska vara tillgänglig och utformad så att även personer med funktionsnedsättning kan vara med.*¹² Nämnderna ska i samråd med varje råd för funktionshinderfrågor bestämma tre indikatorer inom varje målområde som ska prioriteras under året. Aktiviteterna formuleras i verksamhetsplaneringen och det är personerna i funktionshinderråden som ansvarar för att följa upp dessa.

Idrottsnämnden i Stockholm stad antog på våren 2013 det idrottspolitiska programmet i politisk enighet. Den övergripande målsättningen med stadens idrottspolitiska program är stimulera fler stockholmare till att bli fysiskt aktiva. En uttalad riktlinje i programmet är att prioritera vissa grupper av befolkningen, företrädesvis de som i dagsläget är mest fysiskt inaktiva. Däribland barn och ungdomar med intellektuella funktionshinder.¹³

Under 2012 och 2013 följde kultur- och fritidsförvaltningarna i Haninge, Jönköping och Stockholm upp dessa mål genom att genomföra studien Ung livsstil på nytt. Resultaten från dessa studier presenteras i denna skrift.

1.1 Syfte

Syftet med denna rapport är att undersöka livssituationen på en rad områden för ungdomar som går i särskolan på gymnasiet och i högstadiet. Där det är möjligt kommer vi att jämföra med ungdomar i övriga skolan.

¹² Stockholm stad. (2011). *Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016*, sid. 9

¹³ Stockholms stad. (2013). *Idrottspolitiskt program*. Idrottsförvaltningen.

2. Tidigare forskning

I det här kapitlet ska vi presentera tidigare forskning om ungdomar och vuxna med intellektuella funktionshinder.

2.1 Inledning

Vi kan konstatera att forskningsfältet rörande fritidsvanor för ungdomar med intellektuella funktionshinder är mycket begränsat så långt vi har översikt. De studier som berör detta och har en försvarbar svarsfrekvens (över 70 %) är de undersökningar i olika kommuner som ingår i Ung livsstil. Vi har i tidigare studier i Ung livsstil visat att ungdomar i särskolan har sämre förutsättningar på fritiden trots nationella målsättningar om jämlikhet. Det är här viktigt att ha i åtanke att omfattande forskning har visat att fritiden för en majoritet av ungdomar är det som främst ger livet mening när man jämför med skolan.

Vi ska i detta kapitel sammanfatta forskningen om gruppen ungdomar som går i särskolan på områden som bland annat berör fritid, hälsa, trygghet och skolsituation. Forskningsfältet om fritidsvanor för vuxna med utvecklingsstörning är också begränsat men fler studier tar upp arbetssituation, sociala kontakter, fritid och hälsa.

2.2 Forskning kring ungdomar med utvecklingsstörning

Blomdahl och Elofsson (2011) har i sin forskningsrapport *Idrott och motion bland ungdomar i särskolan* undersökt hur fysiskt aktiva särskoleelever är. Underlaget i deras forskning bygger på svar från enkätundersökningar från ungdomar i både grundsärskolans senare år (högstadiet) och gymnasiesärskolan i fyra svenska kommuner. Svarsfrekvensen i samtliga kommuner är över 70 % vilket i sin tur innebär att svaren från ungdomarna kan ses som representativa för barn och unga med intellektuella funktionsnedsättningar. Studierna visar genomgående att ungdomarna i särskolan i större utsträckning kommer från familjer med mindre resurser än ungdomar i övriga skolan. Studierna visar att ungdomar i särskolan är mindre med i både individuella idrottsföreningar och lagidrotter även efter kontroll för social bakgrund. Det är färre tjejer än killar som är med i idrottsförening. Tjejerna är också mindre fysiskt aktiva totalt, även när andra aktiviteter som exempelvis dans och spontanidrott inkluderas.

Forskarna söker möjliga förklaringar till könsskillnaderna genom att hänvisa till att killar har uppgett ett större stöd från föräldrar - uppmuntran till att prestera och bli duktiga i sin idrott samt att få skjuts till och från aktivitetstillfällena. Det är också vanligare att en förälder (oftast pappan) tränar laget jämfört med hur det ser ut för tjejer som är med i idrottsförening. En annan förklaring är att bland killar som kollektivt ges det större erkännande i kamratgruppen och individuell status om du sysslar med idrott än vad det gör bland tjejer. Killarna uppger också i studien att det är viktigare att vara duktig i någon sport.

Ungdomarna i särskolan uppger i högre utsträckning än elever i övriga skolan att de har sämre hälsa och fler psykosomatiska besvär. Rapporten visar också att ungdomarna i särskolan trivs sämre i livet och är mindre aktiva på fritiden totalt jämfört med övriga ungdomar. Mot detta skall dock ställas att ungdomsgruppen i särskolan uppger att de trivs bättre i skolan än den övriga ungdomsgruppen. Fler har också förtroende för personal på skolan/fritidsgård och de tycker skolan är viktigare än övriga ungdomar. I andra studier av Blomdahl & Elofsson som utgår från samma insamlade data (ej publicerat) visas att ungdomar i särskolan dricker mindre alkohol än övriga samt att nyttjandet av tobak och droger är lägre.

Flygare Wallén (2012) har undersökt den fysiska statusen och hälsan hos 66 elever i gymnasiesärskolan i Stockholm, kontrollgruppen hon jämför mot är 41 elever på praktiska program och 60 elever på teoretiska program.¹⁴ I sin avhandling konstaterar hon att ungdomar med en utvecklingsstörning och som går i särskolan redan på gymnasiet uppvisar fler riskfaktorer för hjärt- och kärlsjukdomar. De risker som avses är fetma, förhöjt blodtryck, förhöjda kolesterolvärden och insulinresistens. Riskfaktorer som mer eller mindre påverkas av fysisk aktivitet. Som mått på fysisk aktivitet använder hon syreupptagningsförmåga. Kring eleverna i särskolans lägre fysiska aktivitet skriver hon följande: ”Den fysiska aktiviteten är uppenbart lägre ibland ungdomar i särskolan än bland övriga elever. Flygare Walléns studie visar också att det är många fler i särskolegruppen än bland övriga elever både på praktiska och teoretiska program som har problem med övervikt och fetma.”

Flygare Wallén liksom Umb-Carlsson påpekar att det finns en hel del forskning om hälsa och fysisk status bland vuxna med utvecklingsstörning. Dessa studier visar att vuxna med en utvecklingsstörning har sämre hälsa och fysisk status än den övriga befolkningen.¹⁵ En av slutsatserna Flygare Wallén framhåller är att det är möjligt att förhindra vissa risker genom aktiva och kontinuerliga insatser. Detta kan göras genom att få eleverna att göra mer hälsosamma val och att uppmuntra eleverna till fysisk aktivitet. På gymnasiesärskolan där hon arbetade som skolsköterska infördes hälsosamma frukostar, motion på schemat och en salladsbuffé till varje måltid. **Det är alltså inte utvecklingsstörningen i sig som är hindret eller orsak till riskfaktorerna, utan valen som görs i förhållande till livsstilen.**

Elofsson och Blomdahl (2011) visar i rapporten *Hälsa och livskvalitet hos ungdomar i särskolan* att ungdomar i särskolan har sämre motionsvanor, även om man tar hänsyn till olikheter när det gäller social bakgrund. Rapporten lyfter fram att ungdomar i särskolan oftare kommer från familjer med små resurser och att de i mindre utsträckning bor med båda föräldrarna. Forskarna visar också att en stor andel inte heller har kamratrelationer under kvällstid och att betydligt fler i särskolan jämfört med övriga ungdomar är missnöjda med sin fritidssituation. Däremot poängterar de att ungdomarna i särskolan inte skiljer sig särskilt mycket från elever i övriga skolan när det gäller hur man trivs i skolan samt hur man skattar

¹⁴ Antalet elever som ingick i undersökningar var i särskolan 85, i de praktiska programmen 74 och i de teoretiska programmen 90. Svarfrekvens är 93% i särskolan, 46% i de praktiska programmen och 60% i de teoretiska programmen.

¹⁵ Umb-Carlsson, Studier om hälsa för personer med utvecklingsstörning, sid. 7-8. och Flygare Wallén m.fl. *High prevalence of cardio metabolic risk factors among adolescent with intellectual disability*. S. 853.

sin egen hälsa. Den grupp av ungdomar som skiljer ut sig i fler fall är tjejerna på gymnasiesärskolan, dessa skattar sin hälsa sämre och de upplever sin livskvalitet lägst¹⁶ på en 10-gradig skala. Samtidigt gäller för tjejer i särskolan (alla kommuner) att de har fler psykosomatiska besvär än tjejer i övriga skolan och killar som grupp.

Kompisrelationer är även centralt när vi undersöker ungdomar som går i särskolan. Vänskap är en grundpelare för många för att må bra och att utvecklas både i livet som helhet och på sin fritid. Såsom Tideman visar (se avsnitt 2.3) är vuxengruppen med utvecklingsstörning mindre tillsammans med vänner jämfört med övriga i vuxengruppen.

Kristina Szönyi, en annan forskare, behandlar också kamratrelationer i sin avhandling *Särskolan som möjlighet och begränsning: elevperspektiv på delaktighet och utanförskap*. Hon har barn- och ungdomsgruppen som målgrupp och har intervjuat sammanlagt 24 elever en eller flera gånger, gjort observationer under skoldagen samt intervjuat föräldrar. I tonårsgruppen ingår 4 ungdomar från grundsärskolans högstadium och 9 från gymnasiesärskolan. Dessa ungdomar menade att kamratkontakter förekom men då i den i egna klassen, sällan med övriga elever på skolan eller efter skolan i närområdet där ungdomarna bor. Flera elever i undersökningsgruppen upplevde att tillhörigheten till särskolan tvärtom bidragit till att de hamnat utanför andra gemenskaper (Szönyi, 2005, s. 160). Många upplevde en känsla av tillhörighet till gruppen i särskolan, men i vissa situationer kunde elever också ta avstånd från dem. Tydligast visade det sig i exemplet där killarna markerade ett avståndstagande från de övriga eleverna i särskoleklassen. Olika tillhörigheter kom här i konflikt med varandra och uppfattas som oförenliga (Szönyi, 2005, s. 161). En viktig poäng Szönyi gör är att de goda relationerna till vuxengruppen inte kan ses som tillräckliga. Kompisrelationer med jämnåriga är en förutsättning för social utveckling, utveckla känslolivet och känna sig delaktig i en gemenskap.

2.3 Forskning kring vuxna med utvecklingsstörning

Magnus Tideman (2010) har beskrivit forskningsfronten för de med utvecklingsstörning i vuxengruppen i en antologi. De centrala resultat som framkommit är att personer med funktionshinder idag fortfarande har sämre levnadsvillkor än den övriga befolkningen. Vad som är god livskvalité kan mätas på olika sätt och har olika innebörd för olika personer över tid och rum men vissa indikatorer är mer allmängiltiga än andra. Några exempel som framhålls är delaktighet i arbetslivet, kontakt med vänner, relationer, fritid, ekonomi och hälsa. En central aspekt Tideman presenterar är att hälsan är sämre bland de som har funktionshinder.

Forskningen Tideman presenterar visar att vuxna personer med en utvecklingsstörning är mindre aktiva på fritiden. Det handlar om fritidsintressen, nöjen och resor som personerna är tvungna att avstå från. Barriärer för en stimulerande fritid är fler men kan exempelvis vara god och trygg ekonomi som tillförs genom lönearbetet. Gruppen vuxna med

¹⁶ I Jönköping är frågan på gymnasiesärskolan formulerad på följande vis: *Hur tycker du livet är?*

utvecklingsstörning har inte den stabiliteten i sin vardag, endast 1,3 % av dessa lönearbetade 1995 (Tideman, s. 47, 56). Några senare siffror kan inte hittas men radikala förändringar har troligen inte skett. Flertalet är sjukpensionärer eller har arbetsplatser i daglig verksamhet.

Helena Bergström (2010) forskar och har skrivit om livsvillkor för vuxna med mild och måttlig utvecklingsstörning som bor på gruppboende.¹⁷ Studien rör hälsofrämjande intervention där måltider, fysisk aktivitet, fritidssysselsättning ingår. Slutsatsen är i likhet med Tideman att de vuxna med en utvecklingsstörning är mer marginaliserade i vänskapsrelationer och sociala kontaktnät, relationerna är ofta knutna till arbetsplatsen, boendet (personal) och ursprungsfamilj. Syftet med hennes forskning har varit och är utveckla metoder som ska leda till att boende och personal tillsammans utvecklar sätt att tillfredsställa vuxengruppen på gruppboende i deras önskemål och preferenser.¹⁸

¹⁷ Bergström (2010). *Hälsofrämjande gruppboende. Delrapport- beskrivning av genomförande och utvärdering.*

¹⁸ Under 2015 publicerar Stockholms stad *Tidsanvändning av fritiden för personer som bor på gruppboende*. Rapporten är skriven av Elofsson/Lengheden

3. Undersökningen

Detta kapitel beskriver undersökningsgruppen och undersökningsförfarandet. Vi redovisar undersökningsgruppen från de senaste studierna i särskolan och övriga skolan. De kommuner som ingår är Haninge, Jönköping, Stockholm, Kalmar och Tyresö.

3.1 Undersökningsförfarande

Att undersöka livsstil och fritidsvanor för ungdomsgruppen i särskolan är i allmänhet komplicerat, både för eleverna och för oss som bearbetar ifyllda enkäter. I synnerhet gäller detta för mer abstrakta uppgifter som att skriva/kryssa i enkäten på olika svarsalternativ. Detta ställer speciella krav både på hur enkäten är utformad och på hur undersökningen görs. Vid samtliga studier har speciella personer medverkat i klassrummet för att frågor ska kunna besvaras.

Utgångspunkten för enkäten i särskolan har varit den enkät vi använt vid studier om Ung livsstil på övriga skolan. I ett första steg har antalet frågor i särskoleenkäten minskats ned till hälften. Orsaken till detta var dels att vi genom arbete med ungdomar i särskolan visste att vår allmänna enkät var för lång, dels att våra provintervjuer visade detta. I ett andra steg har antalet svarsalternativ i enkäten reducerats till tre istället för fyra eller fem. Exempelvis har vi i den allmänna enkäten använt följande fyra skalnivåer: ”mycket viktigt”, ”ganska viktigt”, ”inte särskilt viktigt” och ”inte viktigt alls”. I särskoleenkäten har vi, efter provintervjuer, enbart använt alternativen: ”viktigt” och ”inte viktigt”.¹⁹ Detta innebär självklart att möjligheterna att jämföra ungdomar i särskolan med dem som inte går i särskolan begränsas på en del områden.

I vissa fall har någon av oss suttit med enskilda elever vid besvarandet av hela enkäten. I något ytterligare fall har vi läst fråga för fråga för den enskilde eleven. Eleverna har dock i de allra flesta fall fyllt i alla frågorna själv i enkäten. Det interna bortfallet är lågt i studien. Personerna som varit med i klasserna har uppfattat att eleverna, med deras och skolpersonalens stöd, i de flesta fall utan större problem kunnat svara på frågorna. Vi har också undersökt samstämmigheten i varje elevs svar på de olika frågorna om motions- och idrottsvanor. Vi finner då, med något enstaka undantag, en god överensstämmelse i den enskilde elevens svar på de olika frågorna. Vi har också testat logiken i svaren, då vi har gått igenom varje enskild elevs enkät och kontrollerat överensstämmelsen mellan svaren på olika frågor. Denna metod är tidskrävande men är nödvändig för att se om undersökningsresultaten är användbara, exempelvis har vi kontrollerat överensstämmelsen mellan följande frågor: ”Är du med i någon förening på din fritid?” (skriv föreningens namn), och ”Hur ofta på din fritid motionerar du så att du svettas och blir trött?” (”vad gör du då?”) och ”Vad vill du helst göra när du är ledig” samt ”Går du på någon aktivitet på kvällar eller helgen? (om ja, vilken/vilka)”. I vissa fall vet inte ungdomen att aktiviteten (oftast idrott) är en föreningsaktivitet, då ändrar vi svaret från nej till ja.

¹⁹ Några få elever i särskolan i gymnasiet har klagat på att de bara haft två svarsalternativ att välja på.

3.2 Eleverna i särskolan

Ungdomarna i Ung livsstils studier går på gymnasiesärskolans nationella program, övriga elever i särskolan (dåtidens träningsskola) ingår inte i någon av studierna i Ung livsstil. Inte heller ingår de ungdomar som i varje enskild kommun har sin skolgång integrerad med ungdomar utan funktionshinder.

Tabell 1 visar urvalet och svarsfrekvensen av undersökningen i särskolan och i tabell 2 beskrivs ungdomsgruppen i Haninge, Jönköping och Stockholm uppdelad efter kön. I Haninge kommun, Jönköpings kommun, Kalmar kommun och Tyresö kommun har totalundersökningar genomförts. Det innebär att samtliga skolor och elever ingår i urvalet. De som inte deltagit har av okänd anledning inte varit i skolan den dag då genomförandet skedde. I Stockholm har vi gjort ett stratifierat slumpmässigt urval i högstadiet. I ett första steg har staden delats in i de tre delarna västerort/norrort, innerstaden och söderort. Varje geografiskt område (stratum) har i urvalet fått med lika stor andel elever som dess andel av samtliga högstadieungdomar i särskolan. I varje geografiskt område har vi sedan låtit slumpen avgöra vilka klasser som ska ingå i urvalet.

I gymnasiet i Stockholm har vi också gjort ett stratifierat slumpmässigt urval. De olika gymnasierna som har särskoleelever var vår första urvalsenheter (stratum). Varje gymnasium har i urvalet fått med lika stor andel elever som dess andel av samtliga gymnasieelever i särskolan. I ett andra steg har vi inom varje gymnasium låtit slumpen avgöra vilka klasser som ska ingå i urvalet.

Tabell 1. Särskolan. Nettourval, antal svarande och svarsfrekvens efter kommun och undersökningsår.

	Nettourval Antal elever	Antal svarande	Svarsfrekvens %
Haninge kommun 2012			
Högstadiet	15	10	67
Gymnasiet	60	47	78
Haninge kommun 2008			
Mellanstadiet ²⁰	15	14	93
Högstadiet	29	22	76
Gymnasiet	52	37	71
Jönköpings kommun 2012			
Högstadiet	38	27	71
Gymnasiet	69	58	84
Jönköpings kommun 2009			
Högstadiet	48	45	94
Gymnasiet	70	57	81
Stockholm 2009			
Högstadiet	111	91	82
Gymnasiet	147	135	92
Stockholm 2013/2014			
Högstadiet	130	#	#
Gymnasiet	159	125	79
Tyresö kommun 2009			
Mellanstadiet ²¹	4	4	100
Högstadiet	15	15	100
Gymnasiet	24	23	96
Kalmar kommun 2011			
Högstadiet	31	29	94
Gymnasiet	107	98	92

Undersökningen ännu inte klar

Sammanlagt har 837 barn och ungdomar i grundsärskolan och gymnasiesärskolan svarat på frågorna i Ung livsstils enkät i kommunerna 2008-2014. I mellanstadiet är det 18 barn, vi presenterar ej deras svar i denna rapport. Sammanlagt är svarsfrekvensen över 75 %.

²⁰ I rapporten presenteras inte resultat från elever på mellanstadiet.

²¹ I rapporten presenteras inte resultat från elever på mellanstadiet.

Tabell 2. Särskolan. Undersökningsgrupp uppdelat efter kön. Antal elever efter kommun och undersökningsår.

	Högstadiet		Gymnasiet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Haninge 2012	2	8	28	19
Haninge 2008	14	8	20	17
Jönköping 2012	12	15	27	31
Jönköping 2009	23	22	38	19
Stockholm 2008	57	34	70	65
Stockholm 2013/2014	#	#	81	44

Undersökningen ännu inte klar

Könsfördelningen varierar mellan studierna vi fokuserar på i denna rapport. Det vanligaste är att killar dominerar men vi ser också studier med en mer jämn könsfördelning.

3.3 Eleverna i övriga skolan

I detta avsnitt visas ungdomarna som går i övriga skolan. Tabell 3 visar antalet svarande ungdomar samt svarsfrekvensen för övriga skolan och tabell 4 visar eleverna efter kön. Det är i huvudsak ungdomarna i övriga skolan i Haninge och Jönköping vi jämför med. Detta för att se inom varje kommun hur likheterna och skillnaderna är i ungdomsgruppen. Svarsfrekvensen i Ung livsstils undersökningar (tabell 3) är drygt 80 % på högstadiet och över 70 % i studierna på gymnasiet.

Tabell 3. Övriga skolan. Undersökningsgrupp. Antal svarande efter kommun och undersökningsår.

	Högstadiet	Gymnasiet
Haninge kommun 2008	668	760
Haninge kommun 2012	515	440
Jönköpings kommun 2009	1 125	1 054
Jönköpings kommun 2012	1 109	878
Stockholm 2013	2 088	#

Undersökningen ännu inte klar

Det är totalt 8 637 ungdomar i övriga skolan som svarat på enkäten 2008-2013 i de tre kommunerna vi fokuserar på i denna rapport. Samtliga studier har hög svarsfrekvens.

Tabell 4. Övriga skolan. Undersökningsgrupp. Antal svarande bland killar och tjejer efter kommun och undersökningsår.

	Högstadiet		Gymnasiet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Haninge 2012	274	241	213	227
Haninge 2008	377	291	409	351
Jönköping 2012	542	567	425	453
Jönköping 2009	551	574	551	503
Stockholm 2013	1 036	1 052	#	#

Undersökningen ännu inte klar

I de senaste undersökningarna är det jämn könsfördelning i kommunerna

3.4 Socioekonomisk tillhörighet

En av de bakgrundsvariabler Ung livsstil använder är socioekonomiska resurser. När vi bildar grupper utgår vi från boendeform och materiella resurser. Det finns olika sätt att mäta detta och studierna i detta forskningsprojekt utgår från sociologen Max Webers teori. Den menar att ju fler tillgångar på marknaden en individ har desto starkare ställning i samhället.²²

Ungdomarnas socioekonomiska bakgrund mäts i vår studie utifrån familjens boende (om de bor i hyreslägenhet, bostadsrätt eller radhus/villa) samt familjens tillgång till bil, båt som går att sova i, sommarstuga eller hus utomlands. Denna typ av mått har fördelen att barnen enkelt och tillförlitligt kan besvara de ingående frågorna, i förlängningen innebär det också att det interna bortfallet blir mycket lågt. Andra metoder för att undersöka socioekonomisk bakgrund är genom föräldrars utbildningsnivå, inkomstnivå eller yrke, alla svårare för barn och ungdomar att ange. Tidigare studier visar att ett hushålls tillgångar och resurser påverkar såväl hälsostatus som fritidsmönster.²³ Måttet på socioekonomisk ställning som används i vårt forskningsprojekt definieras på följande sätt:

Ekonomisk grupp 1 (Mycket stora resurser): Bor i villa/radhus + har tillgång till bil + båt + sommarstuga.

Ekonomisk grupp 2 (Ganska stora resurser): Bor i villa/radhus/insatslägenhet eller bostadsrättslägenhet + har tillgång till två av: bil, båt, sommarstuga.

Ekonomisk grupp 3 (Genomsnittliga resurser): Övriga t.ex. bor i hyreslägenhet + har tillgång till två av: bil, båt, sommarstuga.

Ekonomisk grupp 4 (Ganska små resurser): Bor i hyreslägenhet + har tillgång till antingen bil, båt eller sommarstuga.

Ekonomisk grupp 5 (Små resurser): Bor i hyreslägenhet. Har ej sommarstuga, bil eller båt.

²² Månson, P. (2007). *Klassisk och modern samhällsteori*.

²³ Tåhlin, M. (1985). *Fritiden i välfärden. Svenska folkets fritids- och kulturvanor*.

I tabell 5, 6 och 7 ser vi vilken socioekonomisk grupp ungdomarna tillhör i särskolan och övriga skolan på högstadiet och gymnasiet i tre kommuner.

Tabell 5. Haninge 2012. Undersökningsgruppernas sammansättning efter familjens resurser. Andel (%).

Familjens materiella resurser	Högstadiet		Gymnasiet	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Mycket stora	0	11	0	12
Ganska stora	10	37	19	30
Medel	60	41	53	42
Ganska små	10	7	13	12
Små	20	5	15	4

Vi ser att ungdomar i övriga skolan i högre utsträckning kommer från familjer med större materiella resurser än ungdomarna i särskolan. I tabell 6 presenteras motsvarande uppgifter för Jönköping.

Tabell 6. Jönköping 2012. Undersökningsgruppernas sammansättning efter familjens resurser. Andel (%).

Familjens materiella resurser	Högstadiet		Gymnasiet	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Mycket stora	0	7	0	5
Ganska stora	7	35	9	30
Medel	56	43	64	53
Ganska små	19	12	22	10
Små	19	3	5	3

Vi ser också i Jönköping att ungdomar i särskolan i högre utsträckning kommer från familjer med små resurser. Det är alltså färre ungdomar som kommer från familjer med stora ekonomiska resurser i särskolan jämfört med de i övriga skolan.

Tabell 7. Stockholm 2013. Undersökningsgruppernas sammansättning efter familjens resurser. Andel (%).

Familjens materiella resurser	Högstadiet		Gymnasiet	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Mycket stora	#	6	3	#
Ganska stora	#	33	18	#
Medel	#	38	38	#
Ganska små	#	15	24	#
Små	#	8	17	#

Undersökningen ännu inte klar

Gymnasieungdomarna i särskolan i Stockholm har till störst del medelstora resurser inom familjen. Om vi jämför ungdomarna i övriga skolan i högstadiet med ungdomar i särskolan i gymnasiet ser vi att de i särskolan har mindre resurser.

3.5 Utländsk bakgrund

Utländsk bakgrund mäter Ung livsstil eftersom samtliga kommuner har som målsättning att integrera första- och andra generationens invandrare i de offentliga satsningarna. I enkäterna har ungdomarna fått ange om de själva och om deras föräldrar är födda i Sverige eller i ett annat land.²⁴ Utifrån svaren på dessa frågor bildas följande fyra grupper fört att beskriva ungdomarnas invandraranknytning:

Invandrartyp 1 (Svenskt ursprung): Föräldrarna och barnet fött i Sverige.

Invandrartyp 2 (Svag invandraranknytning): En förälder född utomlands eller båda föräldrarna födda i Sverige och barnet fött utomlands.

Invandrartyp 3 (Andra generations invandrare): Barnet fött i Sverige, båda föräldrarna födda utomlands.

Invandrartyp 4 (Första generations invandrare): Barnet och föräldrarna födda utomlands.

I tabell 8, 9 och 10 visas i vilken utsträckning eleverna i särskolan och i övriga skolan har utländsk bakgrund.

²⁴ Tidigare studier har visat att barn och ungdomar med utländsk bakgrund deltar mindre i föreningslivet än barn och ungdomar som själv liksom deras föräldrar är födda i Sverige.

Tabell 8. Haninge 2012. Utsträckning av invandraranknytning efter stadium och skolform. Andel (%).

Invandraranknytning	Högstadiet		Gymnasiet	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Svenskt ursprung	60	66	21	62
Svag invandraranknytning	10	14	43	15
Andra generationens inv.	10	10	36	11
Första generationens inv.	20	10	0	12

I högstadiet skiljer sig ungdomarna i särskolan mycket lite från eleverna i övriga skolan, i bägge fallen har majoriteten svenskt ursprung och kring en femtedel mer tydlig invandraranknytning. I gymnasiet är skillnaderna mer framträdande, färre av särskoleeleverna har svenskt ursprung, flera någon förälder född utomlands eller är andra generationens invandrare.

Tabell 9. Jönköping 2012. Utsträckning av invandraranknytning efter stadium och skolform. Andel (%).

Invandraranknytning	Högstadiet		Gymnasiet	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Svenskt ursprung	78	70	78	78
Svag invandraranknytning	15	11	12	11
Andra generationens inv.	7	13	5	7
Första generationens inv.	0	6	5	4

Här är skillnaden mellan särskoleeleverna och eleverna i övriga skolan ganska liten på bägge stadierna I samtliga fall har en mycket stor andel svenskt ursprung.

Tabell 10. Stockholm 2013. Utsträckning av invandraranknytning efter stadium och skolform. Andel (%).

Invandraranknytning	Högstadiet		Gymnasiet	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Svenskt ursprung	#	48	48	#
Svag invandraranknytning	#	17	15	#
Andra generationens inv.	#	23	21	#
Första generationens inv.	#	12	16	#

Undersökningen ännu inte klar.

Hälften av ungdomarna på Stockholms gymnasiesärskolor är själva födda i Sverige liksom deras föräldrar. Knappt en femtedel är första generationens invandrare.

3.6 Vilka vuxna bor ungdomarna med?

I det här avsnittet redogörs för vilka personer ungdomarna i särskolan bor med. Vi kommer inte redovisa eleverna i övriga skolan. Vi vet sedan tidigare studier att de i övriga skolan bor med båda föräldrarna i större utsträckning jämfört med ungdomar i särskolan, samt att tjejer i särskolan mer ofta bor endast med ensam mamma.²⁵ Pojkgruppen på högstadiet i Haninge presenteras inte separat då antalet svarande killar är för få för att kunna presenteras som säkerställt.

Tabell 11. Haninge 2012. Särskolan. Familjesituation efter stadium och kön. Andel (%).

	Högstadiet		Gymnasiet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Mamma och pappa	--	38	56	39
Ibland mamma/ibland pappa	--	25	15	17
Bara mamma	--	13	15	28
Bara pappa	--	13	11	0
Mamma och annan vuxen	--	0	4	6
Pappa och annan vuxen	--	0	0	11
Någon annan vuxen ²⁶	--	13	0	0

De flesta ungdomarna i Haninge bor med båda föräldrarna. Få tjejer både i högstadiet och i gymnasiet bor med bägge föräldrarna, det är fler som bor med bara mamma. Ser man till killarna i gymnasiesärskolan blir skillnaderna avsevärt mindre.²⁷

Tabell 12. Jönköping 2012. Särskolan. Familjesituation efter stadium och kön. Andel (%).

	Högstadiet		Gymnasiet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Mamma och pappa	58	33	77	37
Ibland mamma/ibland pappa	25	27	8	20
Bara mamma	8	7	8	7
Bara pappa	8	7	0	7
Mamma och annan vuxen	0	13	0	23
Pappa och annan vuxen	0	7	0	0
Annan/ annan vuxen ²⁸	0	7	8	7

Vi ser att också i Jönköping bor de flesta ungdomarna med mamma och pappa tillsammans. Tjejerna i särskolan bor i betydligt mindre utsträckning med båda föräldrarna, oftare växelvis eller med mamma och annan vuxen. Däremot skiljer sig killarna i särskolan endast obetydligt från killar i övriga skolan när det gäller familjesituation.²⁹

²⁵ Blomdahl/Elofsson (2011). *Hälsa och livskvalité hos ungdomar i särskolan*, s. 8.

²⁶ De få gymnasieelever som bor själva ingår i denna kategori.

²⁷ I bilaga 1 visar vi hur familjesituationen ser ut i övriga skolan från Haninge och Jönköping.

²⁸ De få gymnasieelever som bor själva ingår i denna kategori.

²⁹ I bilaga 1 visar vi hur familjesituationen ser ut i övriga skolan från Jönköping och Haninge.

Tabell 13. Stockholm 2013. Gymnasiesärskolan. Familjesituation efter kön. Andel (%).

	Killar	Tjejer
Mamma och pappa	63	68
Ibland mamma/ibland pappa	11	5
Bara mamma	16	14
Bara pappa	4	0
Mamma och annan vuxen	3	2
Pappa och annan vuxen	3	2
Annan/ annan vuxen ³⁰	0	7

I Stockholm bor de flesta killar och tjejer med båda föräldrarna eller endast med sin mamma, få ungdomar bor med endast pappa eller med förälder och ny partner. Det är fler killar som bor växelvis hos ibland mamma och ibland pappa.³¹

³⁰ De få gymnasieelever som bor själva ingår i denna kategori.

³¹I bilaga 1 visar vi hur familjesituationen ser ut i högstadiet i Stockholm bland ungdomar i övriga skolan, gymnasiestudien för övriga skolan är ej klar i färdigställandet av denna rapport.

4. Vad vill ungdomarna i särskolan satsa på?

I detta kapitel kommer vi presentera vad ungdomarna i särskolan vill att kommunerna ska satsa mest på.

4.1 Inledning

De fritidsaktiviteter vi utgår ifrån i detta kapitel är de fem områden som kommunerna satsar mest pengar på inom ramen för budgeten som kultur- och fritidsförvaltningarna ansvarar för.³² Dessa områden är:

1. **Föreningsverksamhet** (t.ex. scouter, kyrka/moské och invandrarförening, inte idrottsförening).
2. **Idrott** (t.ex. idrottsföreningar och idrottsanläggningar).
3. **Fritidsgårdar** eller liknande mötesplatser för ungdomar.
4. **Kultur** (t.ex. bibliotek, kulturhus, dans, teater, musik och kulturskola).
5. **Natur** (t.ex. sjöar, parker och naturområden).

4.2 Hur rangordnar ungdomarna olika områden inom kultur och fritid

Här visar vi hur ungdomarna rangordnat de fem områdena inom fritidsfältet. De som besvarat enkäten ombeds att rangordna de olika delarna på fritidsfältet mellan 1 och 5. De har skrivit en etta för det de tycker är viktigast, tvåa för det de tycker är näst viktigast o.s.v. Tabell 14-17 visar vad ungdomarna i gymnasiesärskolan respektive gymnasieelever i övriga skolan rangordnat som viktigast. De olika områdena kommer i följande avsnitt att presenteras efter kommun och uppdelat mellan elever i särskolan samt övriga skolan. Först ser vi hur ungdomarna i Haninge svarat, sedan Jönköpings ungdomar. Frågan är inte ställd bland ungdomar i särskolan i Stockholm stad.

Tabell 14. Haninge 2012. Gymnasiesärskolan. Andel (%) som rangordnat satsningar på olika fritidsområden högst.³³

	Totalt	Killar	Tjejer
Fritidsgårdar/ Lakeside och andra liknande mötesplatser för unga	48	41	57 ³⁴
Idrott (t.ex. idrottsanläggningar och idrottsföreningar)	41	50	27
Kultur (bibliotek, kulturhus, musikskola, teater och utställningar)	24	16	40
Natur (t.ex. skötsel och underhåll av sjöar, naturområden och parker)	14	11	18
Föreningsverksamhet (t.ex. scouter, kyrka, invandrarförening)	10	11	9

³² Ungefär 80 % av driftbudgeten fördelas till dessa områden.

³³ Varför tabellens totalsiffror överstiger 100 % beror på att fler ungdomar rangordnat mer än ett (1) område de vill satsa på.

³⁴ Där siffror är markerade med fet stil menas att det är märkbar skillnad mellan killar och tjejer.

Ungdomarna i sarskolan rangordnar fritidsgårdar högst, därefter idrott och kultur. Tjejer vill främst satsa på fritidsgårdar, därefter kultur och idrott. Killarna rangordnar idrott högst, därefter fritidsgårdar och kultur. Det svagaste stödet totalt ges åt övrigt föreningsliv och satsningar på naturområdet.

Tabell 15. Haninge 2012. Övriga gymnasieskolan. Andel (%) som rangordnat satsningar på olika fritidsområden högst.

	Totalt	Killar	Tjejer
Idrott (t.ex. idrottsanläggningar och idrottsföreningar)	51	60	43
Fritidsgårdar/ Lakeside och andra liknande mötesplatser för unga	48	43	52
Natur (t.ex. skötsel och underhåll av sjöar, naturområden och parker)	24	24	24
Kultur (bibliotek, kulturhus, musikskola, teater och utställningar)	8	9	8
Föreningsverksamhet (t.ex. scouter, kyrka, invandrarförening)	3	3	2

Bland ungdomarna som går i övriga skolan i Haninge är också idrott och fritidsgårdar högst prioriterat. Satsningar på föreningsverksamhet (ej idrott) och kultur har minst stöd. Tjejer i övriga skolan vill helst satsa på fritidsgårdar följt av idrott och natur. Killarna vill främst satsa på idrott, därefter fritidsgårdar och natur. Det svaga stödet för kultur och föreningsverksamhet är tydligt. Det är också viktigt att notera att satsningar på natur här får ett större stöd än bland elever i gymnasiesarskolan. Även i övriga skolan noterar vi tjejernas svagare stöd till idrotten i relation till killarnas.

Jämför vi tabell 14 och 15 ser vi att Haninges ungdomar vill att satsningar främst ska göras inom fritidsgårdar och idrottsverksamhet. **Det är en klar likhet mellan ungdomar i sarskolan och ungdomar i övriga skolan.** Tjejer vill satsa på fritidsgårdsverksamhet och killar på idrotten. Vi noterar att tjejernas låga stöd för idrotten, framför allt tjejerna i sarskolan. Vi kommer att titta närmare på idrotten/föreningsverksamhet i kapitel 5 och fritidsgårdar i kapitel 9. Det råder delade meningar mellan ungdomarna i sarskolan och övriga skolan om vi ser till satsningar på områdena inom natur och kultur. Kulturen har starkare stöd hos ungdomarna i sarskolan Det är framför allt tjejerna i sarskolan som vill satsa på detta. Även övrigt föreningsliv har starkare stöd bland ungdomarna i sarskolan även om skillnaderna här är mindre.

Tabell 16. Jönköping 2012. Gymnasiesärskolan. Andel (%) som rangordnat satsningar på olika fritidsområden högst.

	Totalt	Killar	Tjejer
Kultur (bibliotek, kulturskola, musik, teater, dans, musik och utställningar)	33	39	26
Idrott (t.ex. idrottsanläggningar inne och ute samt idrottsföreningar)	24	33	14
Föreningsverksamhet (t.ex. scouter, kyrka, invandrarförening)	23	14	32
Fritidsgårdar/träffpunkter	19	19	18
Natur, sjöar, parkområden	8	0	16

Det är tydliga skillnader mellan killar och tjejer när det gäller önskemål om satsningar på de olika områdena, likhet finns när det gäller satsningar på fritidsgårdar. Gymnasieungdomarna i Jönköpings särskola vill främst satsa på kulturen, detta gäller främst killarna. Därefter rangordnar ungdomarna som grupp idrott och föreningsverksamhet på plats 2 och 3. Tjejerna vill helst att satsningarna ska gå till föreningsverksamhet, därefter kultur. Det starka stödet till övrig föreningsverksamhet kan sökas utifrån att frikyrkan har en stark ställning i regionen. Även i Jönköping kan vi se tjejernas svaga stöd till idrotten.

Tabell 17. Jönköping 2012. Övriga gymnasieskolan. Andel (%) som rangordnat satsningar på olika fritidsområden högst.

	Totalt	Killar	Tjejer
Idrott (t.ex. idrottsanläggningar inne och ute samt idrottsföreningar)	34	41	26
Kultur (bibliotek, kulturskola, musik, teater, dans, musik och utställningar)	22	16	27
Fritidsgårdar/träffpunkter	15	12	16
Natur, sjöar, parkområden	15	13	16
Föreningsverksamhet (t.ex. scouter, kyrka, invandrarförening)	14	15	13

Ungdomarna på övriga skolan i Jönköping vill helst satsa på idrott, därefter kulturen. Killarna vill i mycket större utsträckning att idrotten ska prioriteras medan tjejerna ger idrott och kultur lika starkt stöd. Övriga områden som fritidsgårdar, natur och övrig föreningsverksamhet har svagare stöd från både killar och tjejer i ungdomsgruppen.

Likheter som vi ser mellan ungdomar oavsett skolgång i Jönköping är att idrott och kultur är det som de vill satsa på, vi ser också killarnas starkare stöd till idrott jämfört med tjejerna. Vi ser skillnader mellan ungdomarna beroende skolgång gällande att det är jämnare könsfördelning på områdena fritidsgårdar/träffpunkter, natur, sjöar, parkområden samt övrig föreningsverksamhet bland ungdomarna i övriga gymnasiesärskolan. Vi kan också notera att killarna i gymnasiesärskolan vill satsa mer på kultur än övriga killar. Skillnader mellan ungdomarna i gymnasiesärskolan i Haninge och Jönköping är att i Haninge vill de satsa mycket mer på fritidsgårdar/träffpunkter och tjejerna betydligt mer. Vi ser också att idrotten

har starkare stöd i Haninge, speciellt bland killar. I Jönköping vill ungdomar i gymnasiesärskolan satsa mer på kultur och övrig föreningsverksamhet.

5. Med i förening

I det här kapitlet ska vi visa i vilken utsträckning ungdomar i särskolan jämfört med ungdomar i övriga skolan är med i förening totalt, idrottsförening och övrigt föreningsliv. Till övrigt föreningsliv räknas scouter, frikyrkor, friluftföreningar, politiska organisationer, nykterhetsföreningar, handikappföreningar, invandrarorganisationer och elevorganisationer. Vi för också ”annan förening praktisk” (dataförening och schack), ”annan förening idé” (Unga örnar, Vi unga och fredsorganisationer), ”annan förening kulturell” (musikföreningar, körföreningar och film- och fotoföreningar), försvarsorganisationer, djurföreningar och patientföreningar (allergier, celiaki) förs till övrigt föreningsliv.

I alla våra studier sedan 1984 har frågan om medlemskap i förening ställts på följande sätt:

1. Är du medlem i några föreningar, klubbar, kyrkor?

(Om du är osäker om det är en förening du är med i när du utför din aktivitet så skriv ändå upp den här)

Nej Ja

Om ja, vilken/vilka föreningar/klubbar eller kyrkor är du med i, vad sysslar ni med för aktiviteter och hur aktiv är du?

Förening/Klubb	Aktivitet/idrottsgren	Hur många gånger <u>under de senaste 4 veckorna har du deltagit i din/dina föreningars verksamhet (träning, tävling, möten, besök i klubblokalen osv.)</u> . ³⁵
1.		
2.		

Med förening avses i den här skriften en demokratiskt uppbyggd organisation. Exempel på en sådan organisation kan vara en scoutförening eller en bordtennisförening. Ofta är denna lokala förening ansluten till ett förbund, t.ex. scoutförbundet eller svenska bordtennisförbundet. Det är alltså de föreningar som kan få eller får ekonomiskt stöd från det offentliga som undersöks i den här rapporten.

Elevernas svar i varje enkät har granskats av oss och anställd personal på fritidsförvaltningar eller motsvarande. En allmän tendens är att ungdomar i alla stadier, men framför allt i gymnasiet, i allt högre utsträckning sedan 1984 inte tycks veta vad som är en idrottsförening eller förening överhuvudtaget. Eleverna upplever i allt högre utsträckning att kommersiella eller kommunala gym är idrottsföreningar liksom att företagens utbud av olika former av aerobics och studieförbundens danskurser m.m. är föreningar. Många barn och ungdomar tror också att Kulturskolan är en förening. Det är framför allt eleverna i storstäderna som i allt mindre utsträckning vet vad som är en förening. Vi och de anställda vid kultur- och fritidsförvaltningarna har strukit allt som inte är förening enligt vår och de bidragsgivande myndigheternas och kommunernas definition.

³⁵ I mellanstadiet i övriga skolan har vi frågat om de senaste 7 dagarna.

Läsaren bör observera att vi och flertalet andra forskare/utredare hanterar begreppet förening på skilda sätt.³⁶ Övriga forskare låter barn och ungdomar själva bestämma vad som är en förening. Det innebär självklart att de redovisar en högre andel ungdomar i förening än vad vi gör. Bland gymnasieelever i Stockholmsområdet kan skillnaden vara så stor som omkring 15 procentenheter. Det flesta forskare låtsas inte heller om att de redovisar en kraftig överskattning av andelen ungdomar i förening totalt och i en idrottsförening. SCB uttrycker dock i klartext att de **inte** undersöker organisationsformen förening. SCB skriver: ”I ULF mäts också barnens föreningsaktiviteter, vilket även inbegriper föreningsliknande aktiviteter, eftersom det ibland kan vara svårt för en förälder att avgöra om en viss fritidsaktivitet sker inom ramen för någon förening eller ej. Härigenom kan vi anta att föreningsaktiviteterna överskattas något. Speciellt gäller detta i storstäderna, eftersom utbudet av olika verksamheter som kan anta en förenings karaktär är störst här”.³⁷

Idrottsforskaren Per Nilsson påpekar att han låter ungdomar själva avgöra vad som är en förening. Han skriver: ”Medlemskap i idrottsförening behöver t.ex. inte uteslutande avse föreningar inom Riksidrottsförbundets regi (även om det naturligtvis i detta sammanhang ligger närmast till hands). Istället blir det ungdomarna själva som får avgöra hur deras aktiviteter, i det här fallet medlemskap i skilda föreningar och organisationer, ska benämnas och klassificeras”.³⁸ Att flertalet forskare och utredare liksom SCB väljer att undersöka föreningsliknande former, trots att de vill undersöka föreningsliv, beror bl.a. troligtvis på att det kostar för mycket tid och pengar att avgöra om det ungdomarna uppger är förening eller inte. SCB liksom flertalet andra nöjer sig därför med att fråga ungdomarna om de är med i olika typer av föreningar, t.ex. är du med i en idrottsförening? Ungdomarna (eller deras föräldrar) uppmanas sedan att ”kryssa” ja eller nej på frågan. Ovanstående studier är alltså inte användbara för att göra utsagor om just hur många som är med i föreningslivet totalt, en idrottsförening och i övrigt föreningsliv.

5.1 Med i förening totalt, idrottsförening och övrigt föreningsliv

I tabell 18 visar vi hur stor andel av ungdomar i särskolan och i övriga skolan som är med i förening.

³⁶ För en närmare diskussion se Blomdahl/Elofsson (2006). *Hur många motionerar för lite och vilka är dom?* sid. 125-126, och Blomdahl/Elofsson/Åkesson/Lengheden (2014). *Segrar föreningslivet. En studie av svenskt föreningsliv under 30 år bland barn och unga.*

³⁷ SCB, *Fritid 1976-1991*, sid. 125-126.

³⁸ Nilsson, P, *Fritid i skilda världar*, sid. 116.

Tabell 18. Särskolan och övriga skolan. Andelen (%) medlemmar i förening efter kommun, stadium och kön.

Stadium Ort	Totalt		Killar		Tjejer	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Högstadiet						
Haninge 2012 ³⁹	50	44		40	38	48
Jönköping 2012	48	59	50	61	47	58
Kalmar 2010	35	59	30	61	50	56
Stockholm 2009/2011 ⁴⁰	24	49	30	61	15	39
Tyresö 2009	53		67		33	
Gymnasiet						
Haninge 2012	26	29	21	32	32	27
Jönköping 2012	33	42	33	43	32	41
Kalmar 2013 ⁴¹	23	~43	22	~46	24	~41
Stockholm 2013/2008 ⁴²	30	41	28	40	32	42
Tyresö 2009	26		33		18	

Vi ser att både killar och tjejer i särskolan är med i förening i mindre utsträckning än ungdomar i övriga skolan. Tjejer i gymnasiet i särskolan i Haninge är dock med i förening i ungefär samma utsträckning som tjejer i övriga gymnasiet.

Killar i högstadiet i särskolan är generellt oftare med i en förening än högstadiettjejer i särskolan. I Kalmar är dock högstadietjerna i särskolan med i en förening i större utsträckning än killar i särskolan i högstadiet. Gymnasiettjejer i särskolan är med i en förening i minst lika stor utsträckning som gymnasiekillar i särskolan. Noteras ska också att både bland ungdomar i särskolan och i övriga skolan är de äldre tonåringarna med i förening i mindre utsträckning än de yngre tonåringarna.

Tabell 19 visar i vilken utsträckning ungdomar i särskolan och i övriga skolan är med i en idrottsförening.

³⁹ Det är för på killar i särskolan i högstadiet som ingår i studien. Därför redovisas inga resultat.

⁴⁰ Särskolestudien är från 2008/2009 och resultaten bland övriga elever från en studie inom ramen för Ung livsstil i årskurs 8 2011.

⁴¹ Siffran i Kalmar är skattad utifrån de registerdata som Kultur- och fritidsförvaltningen i Kalmar har.

⁴² Gymnasieresultaten för övriga skolan är inte klara när det skrivs i december 2014. De resultat som redovisas för övriga elever är från studien 2008. Studien bland övriga gymnasieelever 2008 genomfördes av Linda Lengheden och Hans Leis i samarbete med Ulf Blomdahl och Stig Elofsson.

Tabell 19. Särskolan och övriga skolan. Andelen (%) medlemmar i idrottsförening efter kommun, stadium och kön.

Stadium Ort	Totalt		Killar		Tjejer	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Högstadiet						
Stockholm 2009/2011 ⁴³	19	47	23	59	12	36
Haninge 2012	40	38		38	25	39
Kalmar 2010	21	53	17	57	33	49
Jönköping 2012	33	49	50	54	20	44
Tyresö 2009	53		67		33	
Gymnasiet						
Stockholm 2013/2008 ⁴⁴	17	35	20	41	11	31
Haninge 2012	17	26	11	30	26	23
Kalmar 2010 ⁴⁵	19	~36	22		15	
Jönköping 2012	26	31	30	34	19	27
Tyresö 2009	26		33		18	

Ungdomar i särskolan är både bland killar och bland tjejer med i en idrottsförening i mindre utsträckning än killar och tjejer i övriga skolan. Högstadiel elever i särskolan i Haninge är dock med i förening i ungefär samma utsträckning som högstadieungdomar i övriga skolan. Killar i särskolan är generellt mer med i en idrottsförening än tjejer i särskolan. Undantaget från detta är tjejer i särskolan i Kalmar i högstadiet och gymnasiettjejer i särskolan i Haninge. Dessa två flickgrupper är mer med i idrottsföreningar än motsvarande pojkgrupper.

I tabell 20 visar vi i vilken utsträckning ungdomar i särskolan och övriga skolan är med i övrigt föreningsliv.⁴⁶

⁴³ Särskolestudien är från 2008/2009 och resultaten bland övriga elever från en studie inom ramen för Ung livsstil i årskurs 8 2011.

⁴⁴ Studien bland övriga gymnasieelever genomfördes 2008 av Linda Lengheden och Hans Leis i samarbete med Ulf Blomdahl och Stig Elofsson.

⁴⁵ Siffran i Kalmar är skattad utifrån de registerdata som Kultur- och fritidsförvaltningen har i Kalmar.

⁴⁶ Till övrigt föreningsliv förs t.ex. friluftsföreningar, scouter, politiska ungdomsförbund, frikyrka, idé-föreningar och kulturella föreningar, se sida 21.

Tabell 20. Särskolan och övriga skolan. Andelen (%) medlemmar i annan förening än idrottsförening efter kommun, stadium och kön.

Stadium	Totalt		Killar		Tjejer	
Ort	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Högstadiet						
Haninge 2012	20	7		4	13	10
Kalmar 2010	14	9	13	7	17	11
Jönköping 2012	19	19	8	14	27	24
Gymnasiet						
Stockholm 2013/2008 ⁴⁷	15	9	12	5	20	13
Haninge 2012	9	4	11	4	5	4
Kalmar 2010	6		2		11	
Jönköping 2012	10	18	7	15	13	21

I högstadiet är ungdomar i särskolan både bland killar och bland tjejer med i övrigt föreningsliv i minst samma utsträckning som killar och tjejer i övriga skolan. Ungdomar på gymnasiesärskolan i Haninge är med i övrigt föreningsliv i minst samma utsträckning som ungdomar i övriga gymnasiet. I Jönköping är dock ungdomar i särskolan utom bland högstadietjerna mindre med i övrigt föreningsliv än ungdomar i övriga skolan.

Tjejer i särskolan är i större utsträckning än killar i särskolan med i övrigt föreningsliv. På gymnasiesärskolan i Haninge är killar med i övrigt föreningsliv i något högre utsträckning än tjejer i särskolan.

5.2 Medlem i förening totalt, idrottsförening och övriga föreningar över tid

I tabell 21 visar vi hur andelen ungdomar i särskolan som är med i en förening har förändrats över tid i Haninge och i Jönköping.

⁴⁷ Gymnasiestudien bland övriga elever genomfördes 2008.

Tabell 21. Särskolan och övriga skolan. Andelen (%) medlemmar i förening efter kommun, stadium och kön samt undersökningsår.

	Särskolan		Övriga skolan	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Jönköpings kommun				
Högstadiet				
2000	40	42	72	66
2003	36	29	66	70
2006	26	32	66	69
2009	26	32	60	59
2012	50	47	61	58
Gymnasiet				
2000	39	43	63	50
2003	50	36	62	61
2006	35	11	48	53
2009	34	11	45	48
2012	33	32	43	41
Haninge kommun				
Högstadiet				
2006/2004 ⁴⁸	10	22	58	60
2008	36	38	47	50
2012		38	40	48
Gymnasiet				
2006/2004	14	10	43	36
2008	25	18	40	32
2012	21	32	32	27

Elever i grundsärskolan i Jönköping 2012 är med i förening i större utsträckning än vid något annat undersökningstillfälle. I gymnasiesärskolan varierar andelen i förening över tid. Även i Haninge är fler bland tjejerna i särskolan med i förening än vid tidigare undersökningstillfällen. Killar i gymnasiesärskolan är med i förening mer jämfört med 2006 men något mindre om vi jämför med undersökningen 2008.

Andelen tonåringar i förening i övriga skolan minskar både bland killar och bland tjejer i såväl Haninge som i Jönköping.

I tabell 22 visar vi hur andelen tonåringar i en idrottsförening har utvecklats över tid.

⁴⁸ Studien bland elever i övriga skolan i högstadiet och i gymnasiet genomfördes 2004.

Tabell 22. Särskolan och övriga skolan. Andelen (%) medlemmar i idrottsförening efter kommun, stadium och kön samt undersökningsår.

	Särskolan		Övriga skolan	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Jönköpings kommun				
Högstadiet				
2000	25	21	64	52
2003	14	21	58	56
2006	21	19	58	54
2009	17	23	51	47
2012	50	20	54	44
Gymnasiet				
2000	17	7	51	34
2003	37	29	46	42
2006	8	21	38	38
2009	24	11	37	33
2012	30	19	34	27
Haninge kommun				
Högstadiet				
2006	10	22	55	57
2008	29	25	43	46
2012		25	38	39
Gymnasiet				
2006	7	10	39	29
2008	20	12	36	27
2012	11	26	30	23

När det gäller tjejer i högstadiet som går i särskolan och både killar och tjejer i gymnasiesärskolan finns inte någon tydlig tendens till att andelen i en idrottsförening vare sig har ökat eller minskat över tid. Killar på särskolans högstadium i Jönköping 2012 är med i en idrottsförening i högre utsträckning än vid något annat mättillfälle. Det skiljer sig mycket från tidigare observationer, vi ska dock inte glömma att det rör sig om ett mindre antal killar som gick i grundsärskolan. Bland elever i övriga skolan i Jönköping ser vi att andelen som är med i en idrottsförening har minskat både i högstadiet och i gymnasiet.

Bland tjejer på gymnasiesärskolan i Haninge har andelen som är medlemmar i en idrottsförening ökat kontinuerligt sedan första studien 2006. I övrigt framträder inget lika klart mönster men det finns inga tecken på att andelen medlemmar skulle ha minskat över tid. Bland elever i övriga skolan i Haninge ser vi att andelen som är med i en idrottsförening har minskat över tid både i högstadiet och i gymnasiet.

I tabell 23 visas hur andelen medlemmar i övrigt föreningsliv har utvecklats över tid.

Tabell 23. Särskolan och övriga skolan. Andelen (%) medlemmar i annan förening än idrottsförening efter kommun, stadium och kön samt undersökningsår.

	Särskolan		Övriga skolan	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Jönköpings kommun				
Högstadiet				
2000	15	21	16	23
2003	23	14	15	23
2006	9	14	17	27
2009	9	14	19	20
2012	8	27	14	24
Gymnasiet				
2000	22	7	18	21
2003	13	17	22	26
2006	14	0	15	24
2009	13	0	12	20
2012	7	13	15	21
Haninge kommun				
Högstadiet				
2006 (2004) ⁴⁹	0	0	7	6
2008	7	13	7	5
2012		13	4	10
Gymnasiet				
2006 (2004)	7	0	6	9
2008	10	6	6	7
2012	11	5	4	4

Andelen killar i särskolan i Jönköping som är med i övrigt föreningsliv har minskat både i högstadiet och i gymnasiet sedan de första studierna gjordes. Högstadietjejerna i särskolan i Jönköping är mer med i övrigt föreningsliv än vid något annat undersökningstillfälle. Det är fler tjejer som är med i övrigt föreningsliv än vad det var både 2006 och 2009. I övriga skolan i Jönköping har det över tid inte skett några stora förändringar. I Haninge 2012 är det fler i särskolan som är med i övrigt föreningsliv än 2006 bland både killar och tjejer. Däremot har det inte skett några förändringar sedan undersökningen 2008. Inte heller har det skett några stora förändringar bland övriga ungdomar när det gäller andelen som är med i övrigt föreningsliv.

⁴⁹ Resultaten från ungdomar i övriga skolan är från 2004.

5.3 Bredd i idrottsvanor

70 specialidrotter är med i Riksidrottsförbundet (RF). Vilken bredd i medlemskap finns det bland ungdomar i särskolan respektive övriga ungdomar? Med bredd avses här hur många idrotter som lyckas nå minst 1 % av ungdomsgruppen i särskolan respektive ungdomar i övriga skolan.⁵⁰

Tabell 24. Särskolan och övriga skolan. Bredd i idrottsvanor. Antalet RF-idrotter som ungdomarna är med i.

	Särskolan		Övriga skolan	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Jönköpings kommun				
Högstadiet				
2000	6	3	22	16
2003	3	3	26	22
2006	6	3	30	21
2009	3	1	22	20
2012	8	4	19	18
Gymnasiet				
2000	4	1	22	13
2003	6	2	26	18
2006	2	3	19	17
2009	5	2	16	15
2012	6	5	21	11
Haninge kommun				
Högstadiet				
2006	2	2	14	15
2008	3	2	17	14
2012		2	15	14
Gymnasiet				
2006	1	2	23	17
2008	4	2	17	14
2012	3	4	19	8
Tyresö				
Högstadiet	3	2		
Gymnasiet	5	2		
Kalmar				
Högstadiet	3	3	21	17
Gymnasiet	5	5		

⁵⁰ Begränsningen till 1 % har satts eftersom måttet till viss del påverkas av undersökningsgruppens storlek, d.v.s. hur många killar och tjejer som deltar i undersökningen. Om undersökningsgruppen är större blir det troligare att man fått med minst en elev som deltar i någon mer "ovanlig" idrottsgren. När detta gäller särskolegruppen får detta inga konsekvenser eftersom undersökningsgruppen i samtliga fall (med uppdelning efter kön) är mindre än 100. I många fall handlar det också om totalundersökningar. Sammantaget innebär detta att alla idrotter som utövas av minst en särskoleelev kommer att räknas med i måttet. Att bredden blir låg beror helt enkelt på att få är med i en idrottsförening. Gränsen på 1 % får däremot inverkan bland studierna i övriga skolan. När undersökningsgruppen blir större än 100 krävs det att mer än en pojke respektive flicka ska delta för att denna ska räknas in i bredden.

Vi ser att ungdomar i särskolan har mycket mindre bredd i idrottsvanor än ungdomar i övriga skolan både bland killar och bland tjejer. I Jönköping 2012 tycks ungdomar i särskolan ha en något större bredd i idrottsvanor än vid tidigare mättillfällen. I Haninge är bredden i idrottsvanor nu lika liten som vid tidigare mättillfällen. Killar i både särskolan och i övriga skolan har något större bredd i idrottsvanor än tjejer i särskolan respektive övriga skolan.

6. Deltagande i undersökta fritidsaktiviteter

I kapitel sex kommer vi visa resultat och diskutera ungdomarnas deltagande i en rad olika fritidsaktiviteter utanför föreningslivet.

6.1 Inledning

Då antalet observationer är mycket begränsat i särskolan på högstadiet kommer endast gymnasieungdomar att studeras.⁵¹ I kapitel 7 kommer de olika aktiviteterna att studeras igen, då i relation till hur mycket ungdomarna vill utöva dem. Ung livsstil i Haninge och Jönköping undersöker inte deltagande i kultur/musikskola, i stället har särskoleeleverna svarat på frågan om de spelat instrument med lärare senaste veckan.

6.2 Vad har ungdomarna i särskolan gjort senaste veckan?

I denna del visar vi vilka fritidssysselsättningar ungdomarna på gymnasiet ägnat sig åt de senaste 7 dagarna. I enkäten för särskolan i Haninge och Stockholm är frågan ställd på följande sätt: ”Har du under förra veckan gjort något av följande?”. Ungdomarna har svarat ja eller nej på en rad olika aktiviteter. I Jönköping är varje alternativ var för sig, exempelvis ”har du under förra veckan spelat musikinstrument med lärare?”.

Tabell 25. Haninge 2012. Gymnasiesärskolan. Har du under förra veckan besökt/gjort..?
Andel (%) efter kön.

	Särskolan	
	Killar	Tjejer
Fritidsgård ⁵²	46	26
Varit på gym	43	26
Spelat musikinstrument med lärare ⁵³	29	11
Bibliotek	25	32
Kulturhuset	21	21
Simhall	14	11
Dansat med lärare/ledare	4	5
Spelat teater	4	0

Bland de aktiviteter som ungdomarna gjort mest den senaste veckan ser vi en stor könsskillnad. Fler tjejer har besökt biblioteken och fler killar har gått på fritidsgård, besökt gym eller spelat musikinstrument med lärare. Resultaten bör dock tolkas försiktigt eftersom vi inte kan avgöra om det skett på fritiden eller i samband med skoldagen.

⁵¹ Det låga antalet observationer innebär att resultaten blir mycket osäkra.

⁵² Notera att fritidsgården tillhandahåller tillsynsverksamhet efter skoltid enligt lagen om särskilt stöd (LSS) för ungdomarna som går i särskolan.

⁵³ Svårighet i att avgöra om det är lärare utanför skolans organisering då ordet fritid fallit bort i frågeställningen.

Genomgående är öppna verksamheter mer besökta än de organiserade aktiviteter som har skolliknande element som exempelvis att vara med i förening med fasta träningstider samt att spela ett instrument med lärare. Kulturhuset i Haninge har besökts av killar och tjejer i lika hög utsträckning, runt en femtedel. Få har ägnat sig åt dans eller att spela teater.

I tabell 26 ser vi hur ungdomarna i gymnasiesärskolan deltagit i olika aktiviteter över tid.

Tabell 26. Haninge. Gymnasiesärskolan. Har du under förra veckan besökt/gjort..? Andel (%) efter undersökningsår.

	2006	2008	2012
Besökt bibliotek	11	27	28
Besökt fritidsgård	30	35	38
Besökt simhall	15	22	13
Besökt kulturhuset	11	11	21
Dansat	18	19	4

Över tid ser vi att biblioteksbesöken ökat från 11 % år 2006 till 28 % vid senaste undersökningen av Ung livsstil. Samma tendens följer besök på fritidsgård och besök på Haninges kulturhus i centrum. Detta får ses som en positiv utveckling för ungdomarna i gymnasiesärskolan. De aktiviteter som däremot minskat tydligt är att delta i dans och att besöka simhallen. Nedan ser vi vad ungdomarna i Jönköping ägnat sig åt.

Tabell 27. Jönköping 2012. Gymnasiesärskolan. Har du under förra veckan besökt/gjort på din fritid..? Andel (%) efter kön.

	Särskolan	
	Killar	Tjejer
Simhall	26	29
Fritidsgård	22	39 ⁵⁴
Bibliotek	15	10
Spelat musikinstrument med lärare ⁵⁵	12	16
Spelat teater	0	2
Dansat med lärare/ledare	0	0
Varit på gym ⁵⁶	--	--

Ungdomarna på gymnasiesärskolan i Jönköping har besökt de öppna verksamheterna; simhall och fritidsgård mer än andra aktiviteter. Simhallen attraherar killar och tjejer i lika hög grad och fritidsgården besöks mer av tjejer. Biblioteken fångar upp fler killar i gymnasiesärskolan och för övriga aktiviteter besöker killar och tjejer i ungefär samma låga grad.

⁵⁴ Under 2014 lät Fritid Jönköping granska fritidsgårdsverksamheten, bland annat noterades könsfördelning vid ett 50-tal observationer. Granskningen visade att könsfördelningen bland besökarna var 68 % killar, 32 % tjejer. Något fler noterades på fritidsgården som har speciellt öppet för ungdomar i särskolan.

⁵⁵ Svårt att avgöra om det är lärare utanför skolans organisering då ordet fritid fallit bort i frågeställningen.

⁵⁶ Frågan är inte ställd i Jönköping. Däremot finns en fråga som undersöker i vilken grad de går på gym, detta visas i kapitel 7.2.

Ung livsstil visar också att ungdomarna i gymnasiesärskolan vistas mer i de öppna verksamheterna än ungdomar i övriga skolan (resultat visas ej). Få ungdomar oavsett skolform är kulturellt aktiva i organiserad form. Nästa tabell visar hur det ser ut över tid.

Tabell 28. Jönköping. Gymnasiesärskolan. Har du under förra veckan besökt/gjort..? Andel (%) efter undersökningsår.

	2009	2012
Besökt bibliotek	18	12
Besökt fritidsgård	21	31
Besökt simhall	16	28
Dansat med lärare	9	0

Vi ser att över tid har besöken på olika fritidsarenor förändras. Där ungdomarna i gymnasiesärskolan i Jönköping ökat sin närvaro finner vi fritidsgården och simhallen. Ungdomarna har blivit färre/uteblivit gällande besök på bibliotek och dansat med lärare.

Hur det ser ut i Stockholm ser vi i tabell 29. Siffrorna i fet stil betyder att överrepresentation existerar.

Tabell 29. Stockholm 2013. Gymnasiesärskolan. Har du under förra veckan besökt/gjort..? Andel (%) efter kön.

	Särskolan	
	Killar	Tjejer
Varit på gym	42	25
Fritidsgård	16	4
Spelat musikinstrument med lärare	11	23
Simhall	10	16
Bibliotek	9	21
Dansat med lärare/ledare	3	11
Kulturhuset i city	1	7

Vi ser att det är stora könsskillnader gällande vilken typ av aktivitet ungdomarna har ägnat sig åt på fritiden. Killarna har mest varit på gym och fritidsgård samt idrottat i förening. Tjejerna har mest varit på gym, spelat instrument med lärare och besökt bibliotek.

7. Hur mycket vill ungdomarna utföra olika fritidsaktiviteter?

I detta kapitel ska vi visa vad ungdomsgruppen i sarskolan vill göra på sin fritid i relation till hur mycket de deltar i olika aktiviteter. Kunskap om vad ungdomar tycker är viktigt och vad de vill göra är nödvändigt för att undersöka om deras vanor och livsstil stämmer med vad de önskar att göra.

7.1 Hur mycket mer vill ungdomarna göra jämfört med vad de gör?

Följande avsnitt visar hur mycket mer ungdomarna vill göra en rad olika fritidsaktiviteter i Haninge, Jönköping och Stockholm. I Haninge har ungdomarna dels svarat på vad de gjort de senaste 7 dagarna, dels frågan om vad de skulle vilja göra, i bägge fallen med svarsalternativen ja och nej. Även i Jönköping har ungdomarna besvarat dessa båda frågor men här skiljer sig svarsalternativen. På frågan om de har gjort olika aktiviteter de senaste 7 dagarna är svarsalternativen ja eller nej, medan de för frågan vad man skulle vilja göra har tre svarsalternativ: ja, kanske och nej. Vi presenterar svaren för de som svarat ”ja”.

Tabell 30. Haninge 2012. Gymnasiesarskolan. Vad gör man och vad vill man göra. Andel (%).

	Varit med/besökt varje vecka	Vill vara med/besöka	+ /- procentenheter
Kommunala satsningar			
Fritidsgård	38	57	+19
Bibliotek	28	30	+2
Simhall	13	51	+38
Besökt kulturhuset	21	--	--
Fysisk aktivitet			
Idrottat/motionerat	45	55	+10
Aerobics, spinning, Friskis & Svetis	13	40	+27
Gått på gym	36	68	+32
Kulturell aktivitet			
Tecknat, målat, modellerat	13	45	+32
Spelat instrument	21	45	+24
Dansat, balett/showdans	--	36	--
Sjungit i kör	2	26	+24
Spelat teater	2	26	+24
Övrigt			
Bio	34	92	+58
Café	47	--	--
Varit i naturen fiskat/paddlat/plockat bär	17	38	+21
Besökt kyrka/moské	13	13	+/-
Träffat kompisar (minst 1ggr/v)	70	85	+15

Haninges ungdomar i gymnasiesärskolan vill göra samtliga fritidsaktiviteter i större utsträckning än vad de gör. Det finns uppenbarligen stor potential att attrahera dem till en mer aktiv och ”meningsfull” fritid. Inom de kommunala satsningarna har simhallen och fritidsgårdarna störst potential att rekrytera nya besökare i den här gruppen. Vilka barriärer som finns idag, endast 13 procent har besökt simhall, kan vi inte avgöra. Det kan handla om begränsad ekonomi, bristande kunskaper i att simma på egen hand och/eller med vänner samt det arbete det kan innebära för familjer att åka till simhallen med fler barn.

Fritidsgårdarna, följt av biblioteken besöks mest av ungdomarna i särskolan gällande kommunala verksamheter. Fritidsgårdens besökare är främst killar, även de som vill gå på fritidsgård är mestadels killar. Fysiska aktiviteten får också en stor plats, speciellt den egenorganiserade. Vi ser att gymmen har stark attraktionskraft i ungdomsgruppen i gymnasiesärskolan. Förklaringar till populariteten kan sökas utifrån att deltagandet sker på egna villkor genom att själv kunna bestämma tider och upplägg på träningen. En annan rimlig förklaring är också att på gymmet slipper många konkurrensen och trycket på att visa upp sig/jämföra sig med andra jämnåriga vilket blir mer påtagligt inom exempelvis lagidrotten. Notabelt är att tjejerna i gymnasiesärskolan angett att de vill gå på gym och hålla på med gruppträning mer än killarna men gör det inte (resultat visas ej här efter kön). Vilka barriärer hindrar tjejernas intresse att delta? Kan det förstås utifrån det utbud som finns (inte finns!)?

När det gäller kulturella aktiviteter är spela musikinstrument det som flest ungdomar i särskolan gjort, också här är killarna överrepresenterade. Samtidigt är det betydligt fler i ungdomsgruppen som vill syssla med någon kulturell fritidsaktivitet. Den största potentialen finner vi för skapande aktiviteter såsom att teckna/måla/modellera, något som är lätt att arrangera i såväl fritidsgårdens, bibliotekens som kulturhusets verksamheter.

Nedan presenteras ungdomarnas svar från Jönköping, när det gäller önskemål de som angett ”ja” (skalnivå ja, nej, kanske).

Tabell 31. Jönköping 2012. Gymnasiesärskolan. Vad gör man och vad vill man göra. Andel (%)

	Varit med/besökt varje vecka	Vill vara med/besöka	+ /- procentenheter
Kommunala satsningar			
Fritidsgård	31	#	#
Bibliotek	12	#	#
Simhall	28	33	+5
Fysisk aktivitet			
Idrottat/motionerat på egen hand	35	45	+10
Aerobics, spinning, Friskis & Sveltis	#	21	#
Gått på gym	#	52	#
Kulturell aktivitet			
Spelat instrument	21	26	+5
Dansat, balett, showdans (med lärare)	0	12	+12
Sjungit i kör	0	12	+12
Spelat teater	2	7	+5
Övrigt			
Bio	33	#	#
Café	24	#	#
Varit i naturen fiskat/paddlat/plockat bär	12	#	#
Kyrka/moské	7	14	+7

Ej undersökts

Ungdomarna på gymnasiesärskolan i Jönköping går mest på bio, besöker fritidsgård samt idrottar/motionerar på egen hand om vi ser till den senaste veckan. Vi vet dock inte hur många som vill gå på fritidsgård eller bio men vi ser att fler vill idrotta/motionera på egen hand samt att gå på gym är det som ungdomarna vill göra mest. Vi vet inte hur många som faktiskt går på gym men med tanke på att 35 % av ungdomarna motionerat på egen hand kan vi föreställa oss att flera av dessa är gymbesökare. En femtedel vill delta i organiserad gruppträning på fritiden, något fler bland tjejerna än bland killarna. Simhallarna i Jönköping vill fler besöka jämfört med hur många som gjort det. Könsfördelningen är jämn för denna aktivitet (resultat visas ej).

Tabellen visar också att bland de kulturella aktiviteterna är att spela instrument mest gjort men i övrigt har inte kulturen lyckats fånga upp ungdomsgruppen med intellektuella funktionshinder på gymnasiet. Förklaringar till detta kan dels vara att organiserad verksamhet generellt inte har ett starkt stöd bland äldre tonåringar, dels att utbudet inte motsvarar eller har motsvarat de önsknings och behov som finns i ungdomsgruppen.

I tabell 32 ska vi visa vilka aktiviteter ungdomar i gymnasiesärskolan i Stockholm har sysslats med den senaste veckan.

Tabell 32. Stockholm 2013. Gymnasiesärskolan. Vad gör man och vad vill man göra. Andel (%)

	Varit med/besökt varje vecka	Vill vara med/besöka	+/- procentenheter
Kommunala satsningar			
Fritidsgård	14	20	+6
Bibliotek	13	15	+2
Simhall	12	31	+19
Fysisk aktivitet			
Idrottat/motionerat på egen hand	18	20	+2
Gruppträning, t.ex. gympa, spinning, aerobics	2	10	+8
Gått på gym	36	55	+19
Kulturell aktivitet			
Spelat instrument med lärare	15	#	
Dansat i dansgrupp med ledare	6	17	+11
Gått på teater som publik	9	15	+6
Övrigt			
Bio	24	58	+34
Café	20	32	+12
Utflykt i skog och mark t.ex. fiskat, vandrat, paddlat	6	18	+12
Kyrka/moské	11	18	+7

Ej undersökt

Det ungdomarna i Stockholm gjort mest den senaste veckan är gått på gym, café och bio. Vi ser att ungdomarna i Stockholm vill göra mer saker än vad de gör inom samtliga områden. Bio, simhall och gym är de fritidsaktiviteter som är mest populära att vilja göra bland de på gymnasiesärskolan. Fler tjejer vill gå på teater, dansa med ledare och besöka simhall, 25 % av tjejerna och 17 % av killarna uppger att de vill gå på fritidsgård (resultat ordnat efter kön visas inte i tabellen).

Sammanfattningsvis ser vi att ungdomarna i särskolan i alla tre kommuner vill göra mer saker på fritiden än vad de gör för tillfället.

Läsaren noterar att resultat från ungdomar i övriga skolan inte visas här, frågan är hur tendensen ser ut för dem. Vill de också göra mer aktiviteter än vad de gör för tillfället? Svaret på den frågan är ja men vi ska observera att det bland dem också finns aktiviteter som de vill göra mindre än vad de gör.

8. Vad är viktigt i livet och på fritiden?

Kapitlet presenterar ungdomarnas svar på vad de tycker är viktigt på en rad olika områden. I kapitlet presenteras också ungdomarnas svar på en öppen fråga kring viktigaste fritidsintresse.

8.1 Hur nöjd är man med sin livssituation

I detta avsnitt redovisas svar från frågan ”Tycker du att ditt liv är bra eller dåligt?”. 1 betyder mycket dåligt och 10 betyder mycket bra. Ungdomarna i särskolan i Haninge har här fått göra en skattning på en femgradig skala, där 1 är sämst och 5 är bäst. Ungdomarna i Jönköping har skattningen på en tiogradig skala. Tonåringarna i övriga skolan i samtliga kommuner skattar livssituationen på en tiogradig skala.

Tabell 33. Jönköping, Haninge, Stockholm. Hur tycker du livet är som helhet? Medeltal efter kön och skolform.

	Totalt	Killar	Tjejer
Jönköping gymnasiet 2012	7,67	8,00	7,35
Jönköpings gymnasiesärskola 2012	7,57	8,07	7,13
Haninge gymnasium 2012	7,61	7,87	7,62
	Haninges gymnasiesärskola använder skalnivå 1-5		
Haninge gymnasiesärskola 2012	4,30	4,30	4,32

Killar skattar sin totala livssituation bättre än tjejer i både Jönköping, i Haninge lika bra. Totalsiffrorna visar att ungdomarna i övriga skolan (Jönköping) skattar sin situation något bättre. Sämst livssituation har tjejerna i gymnasiesärskolan i Jönköping.

8.2 Hur nöjd är man med sin fritidssituation?

I detta avsnitt presenteras närmare hur nöjda ungdomarna i särskolan och ungdomar i övriga skolan är med sin fritidssituation.

Tabell 34. Haninge 2012. Gymnasiet. Hur har du det på din fritid, när du är ledig från skolan? Andel (%) efter kön och skolform.

	Killar		Tjejer	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Mycket bra	52	70	50	68
Bra	30	21	39	23
Sådär	11	7	11	6
Dåligt	4	1	0	1
Mycket dåligt	4	2	0	1

Vi ser att både killar och tjejer i övriga skolan är mer nöjda med sin fritidssituation än vad ungdomarna i gymnasiesärskolan är. Skillnaden handlar främst om att ungdomarna i övriga skolan oftare svarat bra, däremot blir skillnaden liten om man ser till hur många som är missnöjda (ganska dåligt eller dåligt).

Tabell 35. Jönköping 2012. Gymnasiet. Hur har du det på din fritid, när du är ledig från skolan? Andel (%) efter kön och skolform.

	Killar		Tjejer	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Bra	85	70	71	64
Ganska bra	7	21	16	26
Okej	7	7	10	8
Ganska dåligt	0	1	3	2
Dåligt	0	1	0	0

Här är resultaten de motsatta, både killar och tjejer i gymnasiesärskolan skattar sin fritidssituation bättre än ungdomarna i övriga skolan i Jönköping. Av de som anger ”bra” ser vi att killarna är i majoritet inom båda skolformerna. Få ungdomar, oberoende av skolform och kön, tycker att deras fritid är ganska dålig eller dålig.

Tabell 36. Stockholm 2013. Gymnasiet. Hur har du det på din fritid, när du är ledig från skolan? Andel (%).

	Särskolan	
	Killar	Tjejer
Mycket bra	44	59
Bra	41	30
Sådär	14	9
Dåligt	1	2
Mycket dåligt	0	0

Majoriteten av gymnasieungdomarna i Stockholm i särskolan upplever att deras fritidssituation är mycket bra eller bra. Tjejer skattar sin fritidssituation bättre än killar. I tabell 37 och 38 följer vi hur nöjda ungdomarna i särskolan varit vid de olika undersökningstillfällena, d.v.s. vi undersöker om det skett förändringar över tid.

Tabell 37. Haninge 2012. Särskolan. Hur har du det på din fritid, när du är ledig från skolan? Andel (%) som svarat ”Mycket bra” eller ”Bra” efter stadium.

	Särskolan. Haninge.		
	2006	2008	2012
Högstadiet	90	96	80
Gymnasiet	91	87	84

Ser man till hur många som svarat ”mycket bra” eller ”bra” ser man att ungdomarna i särskolan uppfattar sin fritidssituation som bra. Sett över tid har det dock skett en minskning på bägge stadierna. Ungdomarna är mindre nöjda med sin fritid 2012 jämfört med 2006. Frågan är om det skett en liknande förändring i Jönköping.

Tabell 38. Jönköping 2012. Särskolan. Hur har du det på din fritid? Andel (%) som svarat ”Bra” efter stadium.

	Killar			Tjejer		
	2006	2009	2012	2006	2009	2012
Högstadiet	78	70	58	76	73	53
Gymnasiet	71	70	85	63	74	71

Vi ser samma tendens bland tjejerna som bland killarna i Jönköping. Över tid är det färre ungdomar på högstadiet som tycker sin fritid är ”bra” – det alternativet som ger fritiden bäst betyg. På gymnasiet är utvecklingen den motsatta – över tid är det fler 2012 jämfört med 2006 som tycker fritidssituationen är ”bra”. **Vi noterar på nytt att killarna överlag är mer nöjda med sin fritid är vad tjejerna i samma ålder är.**

8.3 Vad är viktigt för ungdomarna?

I detta avsnitt kan vi se hur viktigt ungdomarna tycker olika saker är. Alternativen berör olika delar av livet, ungdomarna har svarat om alternativen är ”viktigt” eller ”inte viktigt”.⁵⁷ Frågan är inte ställd i Haninge.

⁵⁷ Siffror markerat i fet stil visar stor skillnad mellan killar och tjejer.

Tabell 39. Jönköping 2012. Gymnasiesärskolan. Vad är viktigt? Andelar (%), totalt samt efter kön.

Vad är ”viktigt”?	Totalt	Killar	Tjejer
Att mina kompisar tycker jag är en bra kompis	98	100	96
Att det går bra för mig i skolan	93	92	94
Att jag kan vara stöd för någon kompis	90	87	93
Att mina föräldrar alltid har tid att prata med mig	92	96	89
Att jag är frisk	89	92	87
Att jag har 1-2 riktiga kompisar	82	83	82
Att mina föräldrar alltid har tid att göra saker med mig	80	91	70
Att jag har många kompisar	78	92	67
Att jag har dator	75	83	69
Att jag är bra på någon idrott	66	79	55
Att jag har flickvän/pojkvän	53	64	44
Att jag har kläder och skor som är inne	52	64	41
Att jag och min familj kan åka på utlandssemester	49	61	39
Att jag är vältränad	48	63	36
Att jag är bra på att sjunga	36	27	42
Att jag är bra på något instrument	33	46	24
Att jag är bra på dans	31	26	35

Tabellen visar att många saker är viktiga för ungdomarna. Kompisar, föräldrar och framgång i skolan är det som är viktigast för de som går i gymnasiesärskolan. Vänskapsrelationerna omfattar både att vara en bra, stöttande vän själv och att ha många och nära kompisar. I kapitel 9 beskriver vi närmare i vilken utsträckning ungdomarna träffar sina vänner och vad de gör. Det som framträder som mindre viktigt är att vara duktig i någon aktivitet åt det estetiska hållet. Inte heller tycks alternativet ”att jag är vältränad” eller ”att åka på utlandssemester” ha så stor betydelse.

Det finns många likheter bland killar och tjejer i vad som är ”viktigt”, speciellt att vara en bra kompis och att bli bekräftad av föräldrarna. Det finns inte heller några större skillnader när det gäller vikten av att vara bra i skolan och att ha god hälsa. De största skillnaderna mellan killar och tjejer finns för idrottsprestationer och att vara vältränad, detta är viktigare bland killar som grupp. Tjejerna som grupp tycker det är viktigare att vara bra på att sjunga och dansa, samt att vara stöd åt en vän.

8.4 Viktigaste fritidsintresse

Frågor om vad som är viktigt på ungdomarnas fritid undersöks i alla kommuner och på alla stadier i forskningsprojektet Ung livsstil. Frågan har dock formulerats på olika sätt: ”Vad får dig att må bra på din fritid?” och ”Vad vill du helst göra när du är ledig från skolan?” (särskolan i Haninge) och ”Vad gör du på din fritid, när du är ledig från skolan?” (särskolan i Jönköping). Den här typen av öppen frågeställning utgår från ungdomarnas egen tankevärld

och ger inte förvalda alternativ till de som svarar på enkäten. Frågan ger oss stor förståelse om vad ungdomsgrupperna har sina preferenser när de själva skriver vad de tycker är det viktigaste. I ett första steg tittar vi på tjejerna och killarna i Haninges gymnasium, därefter Jönköpings. I samtliga fall jämförs gymnasiesärskolan med övriga skolan, trots de något olika formuleringarna av frågan, beroende på skolform.⁵⁸

Tabell 40. Haninge 2012. Gymnasiet. Tjejer. Vad vill du helst göra när du är ledig från skolan? /Vilka är dina viktigaste fritidsintressen? (Öppen fråga). Andelar (%) efter skolform.

Tjejer gymnasiesärskolan⁵⁹	
1. Kompisar	53
2. Idrott utanför förening	11
2. Familj	11
2. Läsa	11
2. Ta det lugnt	11
2. Vara hemma	11
Tjejer övriga skolan⁶⁰	
1. Kompisar	72
2. Idrott utanför förening	20
3. Idrottsförening	19
4. Familjen	17
5. Pojkvän/flickvän	15

Oavsett skolform är tjejernas viktigaste fritidsintresse kompisar. Klart viktigast är detta för tjejer i övriga skolan. Därefter ser vi en spretigare bild med en rad olika alternativ på andra plats bland tjejerna i särskolan, dessa aktiviteter är hemmaorienterade till sin karaktär. Men även bland gymnasietjejerna på övriga skolan ligger familj samt pojkvän/flickvän som viktigaste fritidsintresse, relationer tycks alltså vara viktiga för alla tjejer. I tabell 41 visar vi hur det ser ut bland killarna.

⁵⁸ Vår uppfattning är att frågeformuleringen har begränsad inverkan på resultaten.

⁵⁹ Frågeformuleringen lyder: Vad vill du helst göra när du är ledig från skolan?

⁶⁰ Frågeformuleringen lyder: Vilka är dina viktigaste fritidsintressen?

Tabell 41. Haninge 2012. Gymnasiet. Killar. Vad vill du helst göra när du är ledig från skolan? /Vilka är dina viktigaste fritidsintressen? (Öppen fråga). Andelar (%) efter skolform.

Killar gymnasiesärskolan	
1. Kompisar	32
2. Idrott utanför förening	25
3. Vara hemma	25
4. Dator/Tv-spel	21
Killar övriga skolan	
1. Kompisar	42
2. Idrottsförening	27
3. Idrott utanför förening	17
4. Dator/Tv-spel	15

Killarna, oavsett skolform, i Haninge har stora likheter när det gäller intressen på fritiden. Det som är viktigast är vänner och idrott. Bland killarna i gymnasiesärskolan är det idrott utanför förening som anges som viktigast, i övriga skolan idrott inom ramen för föreningslivet. Dessa olikheter är inte förvånande då få av killarna i sarskolan är med i idrottsförening i Haninge. Vi ser också att dator/spela tv-spel, en aktivitet som tjejerna i Haninge inte tycker är så viktig, har en stark ställning i pojkgruppen oavsett skolform.

Låt oss nu se hur ungdomarna i Jönköping svarar på den öppna frågan om vad som är viktigt på fritiden.

Tabell 42. Jönköping 2012. Gymnasiet. Tjejer. Vad vill du helst göra på din fritid, när du är ledig från skolan? /Vad får dig att må bra på din fritid? (Öppen fråga). Andelar (%) efter skolform.

Tjejer gymnasiesärskolan⁶¹	
1. Kompisar	55
2. Dator/Tv-spel	39
3. Idrott utanför förening	23
3. Spela musikinstrument/sjunga	23
4. Fritidsgård	19
4. Lyssna på musik	19
Tjejer övriga skolan⁶²	
1. Kompisar	52
2. Idrotta i förening	27
3. Familjen	22
4. Pojkvän/flickvän	14

Likheten bland tjejer i de äldre tonåren är att kompisar är det viktigaste fritidsintresset. Det som också är viktigt på fritiden är idrott, bland tjejerna i sarskolan är idrott utanför förening

⁶¹ Frågeformuleringen lyder: Vad vill du helst göra på din fritid, när du är ledig från skolan?

⁶² Frågeformuleringen lyder: Vad får dig att må bra på din fritid?

viktigare och bland tjejer i övriga skolan är det idrott i sin förening. Familjen samt pojkvän/flickvän har en central plats för gymnasietjejer i övriga skolan. Bland tjejerna i gymnasiesärskolan är dator/tv-spel väldigt populärt, näst efter kompisar. Därefter ser vi intressen som att spela musikinstrument/sjunga och att lyssna på musik. Också fritidsgården som arena är bland det viktigaste på fritiden.

Tabell 43. Jönköping 2012. Gymnasiet. Killar. Vad gör du på din fritid, när du är ledig från skolan? /Vad får dig att må bra på din fritid? (Öppen fråga). Andelar (%) efter skolform.

Killar gymnasiesärskolan	
1. Kompisar	48
2. Dator/Tv-spel	37
3. Motorer	22
4. Idrotta utanför förening	19
4. Titta på tv	19
Killar övriga skolan	
1. Kompisar	27
2. Idrotta i förening	20
3. Ta det lugnt	7
4. Dator/Tv-spel	7

Vi ser att även för gymnasiekillarna i Jönköping är kompisar det viktigaste på fritiden. De i gymnasiesärskolan har tyckt det starkare än övriga killar. En stor andel av killarna i särskolan tycker att spela dator/tv-spel är viktigt. Tabellen visar också att killarna i särskolan tycker om att syssla med motorer/mecka och att idrotta utanför förening. Det är betydligt färre killar i övriga skolan som tycker dator/tv-spel är lika viktigt jämfört med de i gymnasiesärskolan, däremot har idrott ungefär samma starka ställning. Skillnaden inom idrotten är formen och dess organisering - antingen inom eller utanför föreningslivet. Vi vet att både killar och tjejer i särskolan är mycket mindre med i idrottsförening än övriga ungdomar, se kapitel 5.

9. Kompisar

Följande kapitel handlar om kompisrelationer, vi presenterar hur ofta ungdomar i särskolan träffar sina kompisar på fritiden och vart de ses.

9.1 Inledning

Vänskap och kompiskultur bland ungdomar är en central del i identitetsskapandet. I avsnitt 8.4 kunde vi följa ungdomarnas svar gällande deras viktigaste fritidsintresse som visade sig vara just kompisar bland både killar och tjejer oavsett form av skolgång. Elofsson & Blomdahl (2014) visar i sin studie att de flesta ungdomarna uppger att det är viktigt att dels ha många vänner, dels att ha några få nära vänner. Deras resultat visar också att ungdomar i särskolan vill träffa kompisar på fritiden mer ofta än vad de gör, såsom i denna rapport. Angående kompisrelationer visar också forskarna att ungdomar i särskolan i störst utsträckning umgås med vänner i den egna klassen, vilket stämmer med resultat från tidigare forskning (Szönyi, 2005).

Förutom klasskompisar framkommer det i tidigare forskning att umgängeskretsen främst är kompisar i det egna bostadsområdet och andra ungdomar som går i särskolan. I gymnasiet, främst bland tjejer är det mer vanligt att de umgås tillsammans på stan/centrum och tillsammans med ungdomar från övriga skolan. Killarna på högstadiet och gymnasiet träffar också kompisar genom att delta i sin förening.⁶³

9.2 Träffa kompisar

I tabell 44 visar vi hur ofta ungdomar i gymnasiesärskolan träffat vänner på fritiden den senaste veckan. Vi kommer sedan följa hur det utvecklats över tid vid de tidpunkter som Haninge och Jönköping genomfört studier i Ung livsstil.

Tabell 44. Gymnasiesärskolan. Hur ofta under förra veckan träffade du kompis/kompisar på kvällstid och på helgen? Andel (%) efter kommun och kön.

	Haninge totalt	Jönköping totalt	Stockholm		
			Totalt	Killar	Tjejer
Ingen gång	30	29	17	18	16
1 gång	15	19	26	21	34
2 -4 gånger	35	33	34	35	32
5 gånger eller fler	20	19	23	26	18

Sammanfattar vi resultaten ser vi att ungefär 45 % träffat kompisar högst en gång per vecka. De som träffat kompisar flest gånger är killarna i Stockholm, 26 % har träffat vänner fem gånger eller mer under veckan, för övriga ungdomar ligger andelen runt 20 procent.

⁶³ Elofsson/Blomdahl (2014). *Kamratrelationer och kamratstöd bland ungdomar i särskolan*, s. 11-14.

Tabell 45. Haninge 2012. Gymnasiet. Hur ofta under förra veckan träffade du kompis/kompisar på kvällstid och på helgen? Andel (%) efter skolform och kön.

	Killar		Tjejer	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Ingen gång	26	9	37	9
1 gång	26	11	0	10
2 -4 gånger	30	44	42	44
5 gånger eller fler	19	35	21	37

I Haninge ser vi att betydligt fler ungdomar i särskolan aldrig träffar kompisar på fritiden, tjejer i större utsträckning. Ungefär en femtedel av de i särskolan träffar vänner ofta men inte alls i samma utsträckning som ungdomarna i övriga skolan. När vi tar hänsyn till mer än två kvällar i veckan är killarna i särskolan de som umgås minst med vänner. Även tjejerna i gymnasiesärskolan träffar vänner mer sällan jämfört med tjejer och killar i övriga skolan.

Tabell 46. Jönköping 2012. Gymnasiet. Hur ofta under förra veckan träffade du kompis/kompisar på kvällstid och på helgen? Andel (%) efter skolform och kön.

	Killar		Tjejer	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Ingen gång	19	9	39	9
1 gång	22	12	16	18
2 -4 gånger	33	53	32	56
5 gånger eller fler	26	27	13	17

Även här gäller att särskoleelever umgås mindre med kompisar på fritiden än elever i övriga skolan, tjejer i betydligt större utsträckning än killar. När vi ser till mer än två kvällar i veckan är ungdomarna i särskolan de som umgås minst med vänner på fritiden. Dock gäller att andelen som umgås ofta (5 eller fler gånger i veckan) inte skiljer sig mellan skolformerna. Värt att notera att det (oberoende av skolform) är vanligare bland killar än bland tjejer att man umgås så ofta.

I tabell 47 studeras närmare hur kamratkontakter utvecklats över den tid som undersökningar genomförts i Haninge.

Tabell 47. Haninge 2012. Särskolan. Hur ofta under förra veckan träffade du kompis/kompisar på kvällstid och på helgen? Andel (%) efter stadium, undersökningsår och kön.

	2006	2008	2012
Högstadiet			
Ingen gång	10	14	30
1 gång	31	9	20
2 gånger eller fler	59	77	50
Gymnasiet			
Ingen gång	28	33	30
1 gång	31	14	15
2 gånger eller fler	41	53	55

Resultaten skiljer sig mellan grundsärskolan och gymnasiesärskolan. Det är fler i högstadiet 2012 än 2006 som inte träffat någon kompis på fritiden. Däremot har andelen ungdomar på gymnasiet, som träffar vänner mer än två gånger, ökat. Utvecklingen är den omvända för de yngre ungdomarna. Speciellt stor är minskningen från 2008 till 2012 bland högstadieungdomarna. Ungdomar som uppger att de aldrig träffat en kompis på fritiden finner vi i samtliga studier både i grundskolan och på gymnasiet.

I föregående tabeller har vi visat att ungdomarna i särskolan umgås med kompisar i mindre utsträckning än elever i övriga skolan. I tabell 48 ser vi hur ungdomarna i särskolan i Jönköping tagit ställning till en rad olika påståenden kring kompisar.

Tabell 48. Jönköping 2012. Särskolan Hur viktigt är följande för dig? Andel (%) efter stadium och kön.

	Högstadiet		Gymnasiet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Att mina kompisar tycker jag är en bra kompisar	92	87	100	96
Att jag har många kompisar	83	80	92	62
Att jag kan vara stöd för någon kompis	83	73	87	93
Att jag har 1-2 riktiga kompisar	92	73	83	82

Vi ser att kompisar är mycket viktigt bland ungdomarna. Detta gäller för att vara en bra vän, att finnas till stöd för andra, att ha några få nära vänner men även att ha många kompisar. I tabell 49 visar vi var ungdomarna ses när de träffar sina vänner på fritiden.

Tabell 49. Jönköping 2012. Särskolan. Var träffar du dina vänner? Andel (%) efter stadium och kön.

	Högstadiet		Gymnasiet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Hemma hos varandra	70⁶⁴	47	70	71
Internet	44	29	30	29
Utomhus	35	29	38	23
A6	4	53	30	55
Stan, centrum	0	24	41	36
Fritidsgård	4	6	22	32
Idrottsanläggning	17	6	11	7
På café	9	6	15	12
Restaurang, pub, bar	0	6	7	7
Föreningslokal	0	6	4	7
Bibliotek	4	6	4	3

Det vanligaste stället ungdomar träffas på, utom bland högstadietjejerna, är hemma hos varandra. Bland tjejerna i både högstadiet och gymnasiet är det vanligare att man träffas på A6 (ett köpcentrum). Relativt många unga uppger också att de träffas på internet, också vanligt förekommande är utomhus framför allt bland killar. På gymnasiet är också stan/centrum en plats att ses på i ungdomsgruppen. Bland gymnasietjejer är fritidsgården mer vanlig att träffa kompisar på

⁶⁴ De siffror som är markerade med fet stil är där det finns tydlig könsskillnad.

10. Skolan

I följande kapitel ska vi presentera vad ungdomarna i särskolan tycker om skolan.

10.1 Inledning

Ung livsstil undersöker hur ungdomar trivs i skolan och hur de tycker det inre klimatet är i klassrummet. I studierna frågar vi också om ungdomarna får det stöd de behöver, om de upplever de att de lär sig något meningsfullt. Skolan är en central plats i ungdomars liv, kanske ännu mer central för de som går i särskolan. Sedan tidigare studier ser vi att starka kompisrelationer och goda relationer med vuxna i skolmiljön finns. Många av särskoleeleverna tycks också ha goda relationer med vuxna i skolan, t.ex. anger cirka 70 % att de har förtroende för lärare.

10.2 Hur tycker man om att gå i skolan?

Följande avsnitt visar hur ungdomarna skattar sin upplevelse av att gå i skolan. Nedan följer svaren på denna fråga från gymnasieungdomar i Haninge.

Tabell 50. Haninge 2012. Gymnasiet. Hur är det att gå i skolan? Andel (%) efter skolform och kön.

	Killar		Tjejer	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Mycket bra	36	26	47	19
Bra	32	37	32	43
Sådär	29	28	16	32
Dåligt	0	3	5	4
Mycket dåligt	4	7	0	3

I Haninge ser vi att ungdomarna i särskolan trivs mycket bättre i skolan jämfört med elever i övriga skolan, framförallt tjejerna. Få ungdomar, oberoende av skolform, tycker det är dåligt eller mycket dåligt att gå i skolan.

I tabell 51 redovisas resultat för Jönköping gymnasium. I detta fall har inte frågan ställts i enkäten som riktar sig till elever i övriga skolan.

Tabell 51. Jönköping 2012. Gymnasiesärskolan. Hur är det att gå i skolan? Andel (%) efter kön.

	Särskolan	
	Killar	Tjejer
Mycket bra	67	77
Bra	15	16
Sådär	15	7
Dåligt	0	0
Mycket dåligt	4	0

Ungdomarna i Jönköping som går i gymnasiesärskolan skiljer sig knappast från ungdomarna i Haninge. En stor majoritet trivs bra i skolan, mycket få ungdomar trivs dåligt.

10.3 Hur är det i klassen?

I följande avsnitt kommer vi visa hur ungdomarna tycker det inre klimatet i klassrummet är. Eftersom undersökningen på högstadiet i Haninge har för få killar presenteras endast gymnasiet. Svartalternativen på denna fråga var ja eller nej, resultaten i tabellerna är de andelar i procent som angivit att de stämmer in i påståendet. De siffror som är markerade i fet stil i tabell 52 och 53 betyder att där finns de största könsskillnaderna.

Tabell 52. Haninge 2012. Gymnasiesärskolan. Hur tycker du att det är i din klass? Andel (%) efter kön.

	Killar	Tjejer
Jag får det stöd jag behöver för att lyckas i skolarbetet	93	89
Vi har det roligt tillsammans	92	89
Jag trivs i klassen	92	83
Jag lär mig något viktigt	84	94
Lärarna lyssnar på vad jag säger	77	89
Det är oftast arbetsro	57	90
Under lektionstid har vi varje dag någon form av rörelse/motion (pausgympa)	32	33
Det är stressigt	24	6

Sammantaget beskriver ungdomarna skolklimatet positivt. Tjejerna upplever arbetsro i mycket större utsträckning än killarna. Fler av tjejerna tycker också att lärarna lyssnar på dem och att de lär sig viktiga saker. Killarna på gymnasiesärskolan upplever stress i högre utsträckning än tjejerna, men trivs något bättre i klassen. Ungefär en tredjedel säger sig ha haft rörelse eller motion under lektionstid varje dag.

Tabell 53. Jönköping 2012. Särskolan. Hur tycker du att det är i din klass? Andel (%) efter stadium och kön.

	Högstadiet		Gymnasiet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Det är oftast arbetsro och lugnt	67	67	96	83
Vi har ofta roligt tillsammans	83	79	100	96
Det är ofta stressigt	33	57	23	29
Jag lär mig något viktigt	67	100	100	96
Jag trivs i klassen	83	71	96	92
Lärarna lyssnar på vad jag säger	67	85	92	92
Jag får det stöd som behövs för att lyckas i skolarbetet	92	93	96	92
Under lektionstid har vi varje dag någon form av rörelse/motion (pausgympa)	58	29	32	59

Bland ungdomarna i särskolans högstadium i Jönköping tycker både killar och tjejer i lika stor utsträckning att det är arbetsro i klassen samt att de har roligt tillsammans. De upplever också att de får det stöd som behövs från de vuxna i skolan. Tjejerna i högstadiet tycker de lär sig något viktigt och att lärarna lyssnar på dem i högre utsträckning än vad killarna gör. Killarna däremot trivs bättre i klassen och upplever mer än tjejerna att det förekommer pausgympa under lektionstid. Tjejerna upplever mer stress.

Ungdomarna i gymnasiesärskolan är samstämmiga om hur de upplever olika situationer i klassen. Där skillnaden mellan tjejer och killar framträder finner vi arbetsron i klassen där killarna som grupp tycker den är större än tjejerna. Fler tjejer än killar upplever att de har rörelse/motion under lektionstid uppger tjejer vara större jämfört med killarna. Ett tydligt mönster är att ungdomarna uppger att klassrumssituationen är bra. **I stor utsträckning menar både killar och tjejer att de blir lyssnade på, att de lär sig viktiga saker och får stöd av de vuxna. De trivs i skolan och färre unga i särskolan anger att det är stressigt än i övriga skolan** (resultaten redovisas ej).

11. Fritidsgård

I följande kapitel kommer vi presentera i vilken utsträckning ungdomarna besöker och vill besöka någon fritidsgård på fritiden. Vi beskriver också vad som är viktigt för ungdomarna i gymnasiesärskolan när de är på fritidsgården.

11.1 Inledning

I tidigare kapitel visade vi att fritidsgården är en verksamhet som besöks av många ungdomar i särskolan i relation till andra arenor och aktiviteter på fritiden. Fritidsgårdar är en öppen verksamhet som kännetecknas av att besökarna kan komma och gå som de vill, stanna en kort stund eller längre tid inom ramen för öppethållandet och att inte behöver prestera utan ”bara vara” med sina kompisar och göra olika aktiviteter. Syftet med den öppna verksamheten är att möjliggöra möten under fria former (Blomdahl, 1985, s. 18-23). Fritidsgården har på många håll också fungerat som en mötesplats där inflytandefrågor är viktiga i den demokratiska skolningen. En fritidsgård har traditionellt sett aktiviteter som ungdomsgruppen önskar där möjlighet till personlig utveckling ska vara bärande.

Inom ungdomskulturforskningen kännetecknas fritidsgårdens besökare av den expressiva fritidsstilen som beskrivs i termer av att vilja uppnå omedelbar tillfredställelse genom aktiviteter. Detta i kontrast till den instrumentella fritidsstilen där långsiktighet och återkommande träning/övning ger resultat. Exempel på instrumentella aktiviteter är att vara med i kulturskolan eller vara med i en idrottsförening.⁶⁵

När fritidsgården studeras som arena finns en mängd olika saker att ta hänsyn till, exempelvis den historiska framväxten och traditionen kring vilken ungdomsgrupp gården främst funnits till för och vilka ungdomar fritidsgården attraherar. Gällande ungdomar i särskolan har kommunerna enligt lag (lagen om särskilt stöd; LSS§ 7 och 8) skyldighet att erbjuda fritidsverksamhet. Vad som också anses relevant när fritidsgården studeras är hur strukturen kring öppethållande och innehåll svarar mot vad den totala ungdomsgruppen önskar. Finns det innehåll som attraherar, är det öppet de tider när ungdomarna har möjlighet och intresse att besöka gården?

Haninge och Jönköping har fritidsgårdar som finns speciellt för ungdomarna som går i särskolan, i Jönköping är gården också till för andra barn/ungdomar som går i övrig skola, detta sker främst på eftermiddagar då kvällarna är för målgruppen äldre på särskolegymnasier. I Haninge är det såväl inskriven och öppen verksamhet endast för ungdomar med intellektuella funktionshinder, däremot anordnar fritidsledarna aktiviteter tillsammans med andra fritidsgårdar för ungdomar i övriga skolor.

⁶⁵ För närmare genomgång se Blomdahl/Elofsson (1985). *Fritidsaktiviteternas kumulativitet*.

11.2 Går på fritidsgård – Vill gå på fritidsgård

I det här avsnittet tittar vi närmare på hur stor andel som besöker fritidsgården respektive vill gå på fritidsgård. Den här frågan har bara studerats i Haninge.

Enkäten till ungdomarna i särskolan undersöker vilka olika fritidsaktiviteter de deltagit i den senaste veckan, fritidsgård är ett alternativ bland andra sysselsättningar. För gymnasieungdomarna i övriga skolan är frågan ställd på samma vis med tidsintervallet - de senaste 4 veckorna. För att göra resultaten jämförbara mellan eleverna i särskolan och i övriga skolan har vi brutit ner svaren från eleverna i övriga skolan till det svarsalternativ som motsvarar den senaste veckan, alltså 3 gånger i veckan eller mer ofta. När det gäller vill gå handlar det om antal gånger i veckan.

Tabell 54. Haninge 2012. Gymnasiet. Går på fritidsgård, vill gå på gård. Andel (%) efter kön och skolform.

	Går på fritidsgård	Vill gå på fritidsgård	+/- procentenheter
Särskolan			
Killar	46	61	+15
Tjejer	26	53	+27
Övriga skolan			
Killar	9	30	+21
Tjejer	7	22	+15

Både killar och tjejer vill gå på fritidsgård i större utsträckning än vad de gör. Betydligt fler ungdomar i särskolan besöker fritidsgården jämfört med ungdomar i övriga skolan. Killar jämfört med tjejer i särskolan går på fritidsgård mycket mer ofta i Haninge. Jämför man hur många som vill gå mot hur många som går finns uppenbart en potential att få fler ungdomsgruppen som går i särskolan att besöka gården.

Tabell 55. Jönköping 2012. Gymnasiesärskolan. Går på fritidsgård, vill gå på fritidsgård. Andel (%) efter kön och skolform.

	Går på fritidsgård	Vill gå på fritidsgård	+/- procentenheter
Särskolan			
Killar	22	#	
Tjejer	39	#	
Övriga skolan			
Killar	2	16	+14
Tjejer	1	14	+13

#Ej undersökt

Fler unga i gymnasiesärskolan än de i övriga skolan går på fritidsgård. För ungdomarna i särskolan är könsskillnaden den motsatta, många fler tjejer har besökt fritidsgården jämfört med killarna. Detta mönster är ovanligt både i ungdomsgruppen i särskolan och i övriga

skolan om vi ser till tidigare studier. Registerdata från den aktuella fritidsgården i Jönköping visar att tjejer besöker verksamheten minst lika mycket som killar.

Tabell 56 visar resultat på hur andelen ungdomarna i särskolan förändrats över tid gällande att ha besökt fritidsgård eller träffpunkt. Vi presenterar från de tre senaste studierna i Haninge och Jönköpings kommun.

Tabell 56. Haninge 2012. Besökt fritidsgård de senaste sju dagarna. Andel (%) efter skolform, stadium och undersökningsår.

	Totalt
Högstadiet särskolan	
2004	48
2008	41
2012	40
2012 Högstadiet övriga skolan #	21
Gymnasiet särskolan	
2004	30
2008	35
2012	38
2012 Gymnasiet övriga skolan #	7

Minst 3 gånger de senaste 4 veckorna

Över tid är det färre särskoleungdomar i högstadiet som besöker fritidsgård, medan utvecklingen i gymnasiet är den motsatta – fler går 2012 än 2004. Resultatet från den senaste genomförda studien visar att det är ungefär lika vanligt att gå på fritidsgård på bägge stadierna. Fram till 2012 var det vanligare att ungdomar i högstadiet besökt fritidsgården.

Det är betydligt fler ungdomar i grundsärskolan och gymnasiesärskolan som besöker någon fritidsgård mer regelbundet än ungdomar i övriga skolan. Orsaker till detta kan vara att eftermiddagsverksamheten är förlagd till fritidsgården, det kan också bero på att verksamheten har ett bra innehåll som ungdomarna i särskolan tycker om. Fritidsgårdens framgång för målgruppen kan också sökas i känslan av att bli bekräftad och sedd där, en annan tolkning kan vara att behovet av en mötesplats är större bland unga med en utvecklingsstörning.

Nästa tabell har vi undersökt besöken på fritidsgård i Jönköping över tid.

Tabell 57. Jönköping 2012. Besökt fritidsgård de senaste sju dagarna. Andel (%) efter skolform, stadium och undersökningsår.

	Totalt	Killar	Tjejer
Högstadiet särskolan			
2009	31	35	27
2012	22	42	7
Högstadiet övriga 2012 #	10	9	10 ⁶⁶
Gymnasiet särskolan			
2009	21	21	21
2012	31	22	39
Gymnasiet övriga 2012 #	6	9	4

Minst 3 gånger de senaste 4 veckorna.

Ungdomarna i särskolan besöker fritidsgården i större utsträckning än ungdomarna i övriga skolan. Andelen som går på gård är liten bland tjejer från grundsärskolans högstadium är liten, men stor bland killarna (42 %). Däremot är det 2012 betydligt fler tjejer än killar på gymnasiesärskolan som gått på fritidsgård den undersökta veckan.

11.3 Vad är bra och viktigt med fritidsgården?

I följande avsnitt kommer vi visa vad ungdomarna tycker är bra och viktigt med fritidsgården de besöker. Bland Haninges unga i särskolan är frågan ställd på följande sätt "Fritidsgården är bra därför där kan jag?" Därefter är alternativen listade och ungdomarna har kunnat kryssa "ja" eller "nej" efter varje angivet förslag. I övriga skolan är frågan ställd på följande sätt: "Vad tycker du är viktigt med/på en fritidsgård (Lakeside)?" Svartalternativen är "stämmer precis", "stämmer ganska bra", "stämmer inte särskilt bra" och "stämmer inte alls". Det vi presenterar i tabell 58 är "stämmer precis".⁶⁷

I enkäten i Jönköping ställdes frågan på följande sätt "Hur viktigt är det att det finns följande på fritidsgården?" Ungdomarna har sedan kunnat kryssa i "viktigt" eller "inte viktigt". Frågan finns inte med i enkäten för övriga skolan i Jönköping.

⁶⁶ Under 2014 lät Fritid Jönköping Linda Lengheden granska fritidsgårdsverksamheten, bland annat noterades könsfördelning vid ett 50-tal observationer. Granskningen visade att könsfördelningen var 68 % killar, 32 % tjejer.

⁶⁷ De siffror som är markerade med fet stil är där det finns tydlig könsskillnad.

Tabell 58. Haninge 2012. Gymnasiesärskolan. Fritidsgården är bra därför där kan jag...
Andel (%) efter kön.

	Särskolan		
	Totalt	Killar	Tjejer
Ha kul	81	82	79
Träffa kompisar	81	82	79
Känna mig trygg	79	82	79
Själv bestämma vad jag vill göra	77	75	79
Få hänga i caféet	75	71	79
Pröva nya saker	70	64	79
Tv- eller filmkvällar	70	64	79
Få lugn och ro	68	71	63
Träffa fritidsledare	64	54	79
Spela tv-spel eller datorspel	64	79	42
Vara med i tjejgrupp eller killgrupp	62	54	74
Få vara med och bestämma om olika saker	60	57	63
Vara med i idrottsverksamhet	55	43	74
Se på eller vara med i talangtävlingar, karaoke och liknande	49	39	63
Vara med i turneringar	47	39	58
Gå på disco	47	32	68
Få följa med en fritidsledare till någon föreningsaktivitet	43	36	53
Få följa med en fritidsledare till andra fritidsgårdar	40	36	47
Se på eller spela teater	30	29	32

Det ungdomarna tycker, såväl killar och tjejer, är bra med fritidsgården är att ha kul, träffa kompisar, känna trygghet och att de själva kan bestämma vad de vill göra. Fler av tjejerna vill att fritidsgården skall satsa på arrangemang, som turneringar och tävlingar även disco. De är också mer intresserade av att göra saker med fritidsledare och att pröva nytt. Killarnas starkaste stöd ligger i att kunna spela dator- och tv-spel, ta det lugnt.

Vi ser att både killar och tjejer är lite intresserade av teater. **Fler likheter finner vi bland det de tycker är bra som träffa kompisar, känna trygghet och att ha kul är det som har starkast stöd. Även inflytande om medbestämmande samt att testa nya saker är ungefär lika viktigt för både killar och tjejer.**

Tabell 59. Haninge 2012. Övriga skolan – gymnasiet Vad är viktigt med på en fritidsgård?
Andel (%) totalt samt efter kön.

Vad är viktigt med/på en fritidsgård?	Övriga skolan		
	Totalt	Killar	Tjejer
1. Jag vill själv välja om jag ska delta i aktiviteter på fritidsgården	38	32	42
2. På fritidsgården ska jag kunna träffa både killar och tjejer	38	33	41
3. Att det finns olika aktiviteter	35	31	38
4. På fritidsgården ska jag kunna träffa nya kompisar	31	27	35
5. På gården måste jag få koppla av och ta det lugnt	30	26	33
6. Det är viktigt att ledarna ser och pratar med mig	30	28	33
7. Det har stor betydelse att lokalen är mysig och har snygg inredning	28	20	34
8. Det är viktigt att det finns möjlighet att syssla med idrott, dans och styrketräning	28	27	29

Bland gymnasisterna i övriga skolan ser vi att i toppen ligger de självklara indikatorerna för öppen verksamhet, nämligen frivilligt deltagande och möjligheten att träffa andra ungdomar, det gäller både för killar och för tjejer. Möjligheten att göra olika aktiviteter och att träffa nya kompisar är också viktigt. Lokalens potential, ledarna och aktiviteter är inslag som också gör gården attraktiv. Det är också värt att kommentera att fler av tjejerna tycker det är viktigt med det mesta bortsett från möjligheten att syssla med idrott/dans/styrketräning.

Likheter vi ser mellan ungdomar i gymnasiesärskolan och övriga i samma ålder är möjligheten till att själv bestämma om vilka aktiviteter de vill vara med i samt att kunna träffa kompisar.

Vilka saker som är viktiga med fritidsgården bland ungdomarna som går i gymnasiesärskolan i Jönköping beskrivs närmare i nästa tabell.⁶⁸

⁶⁸ De siffror som är markerade med fet stil är där det finns tydlig könsskillnad.

Tabell 60. Jönköping 2012. Gymnasiesärskolan. Viktigt på fritidsgården. Andel (%) totalt samt efter kön.

	Särskolan		
	Totalt	Killar	Tjejer
Att det finns kompisar	77	79	76
Att det finns vuxna	72	71	73
Film	64	56	71
Att följa med på utflykter	52	42	63
Disco	51	48	53
TV-kvällar	50	50	50
Idrottsverksamhet	46	32	58
Dator- och tv-spel	45	54	36
Konsert	41	26	54
Cafékvällar	39	30	46
Tjejgrupp eller killgrupp	38	22	52
Upptredanden och uppvisningar	30	13	46
Talangtävlingar, karaoke och liknande	28	17	37
Turneringar	26	22	30
Teater	22	17	27
Utställningar	12	9	15

Både killar och tjejer tycker att det viktigaste är att det finns kompisar och vuxna på fritidsgården. Killar och tjejer lägger också lika stor vikt vid aktiviteter som disco, TV-kvällar och utställningar (generellt lågt stöd). Vi ser att det skiljer sig gällande i vad tjejer och killar söker på många ställen, där tjejerna utmärker sig och ger starkare stöd till aktiviteter på det kulturpolitiska benet (kultur som konsert, film teater) och/eller arrangemang (uppträdande, disco, utflykter). Killar tycker det är viktigare med dator- och tv-spel. Idrott verkar vara en aktivitet som många vill ha, speciellt tjejerna.⁶⁹

⁶⁹ Frågan är inte ställd till ungdomar i övriga skolan i Jönköping.

12. Läs- och biblioteksvanor

I detta kapitel ska vi presentera ungdomarnas läs- och biblioteksvanor i särskolan.

12.1 Inledning

Människor läser av olika anledningar och det finns mängder av genrer i litteraturen. Två synsätt kring läsning vill vi lyfta fram och som också har legat till grund för många diskussioner i den senaste tidens debatt. För det första handlar det om egenvärdet i att läsa – att boken/skriften/litteraturen väljs utifrån personliga preferenser där syftet kan vara exempelvis att upptäcka nya världar, lära sig mer om något eller är tänkt att ge avslappning från vardagen. Det andra synsättet innehåller ett investeringsvärde för ungdomen, där investeringen i läsningen kopplas samman till skolframgång. Detta synsätt har framkommit efter resultaten från bl.a. PISA, en studie där elevers resultat i skolan mäts.⁷⁰ Resultaten från undersökningen PISA har under våren 2014 visat att betygen sjunker i Sverige jämfört med elever i andra delar av världen och jämfört med elever i Sverige vid tidigare mätningar. Läsförmåga har visat sig vara framgångsrikt gällande problemlösning och bland många andra ämnen i skolan. Läsvanor påverkas av läsförmågan (Fredriksson & Taube, 2012), genom aktiv läsning bör förståelsen öka för olika texter och läsvanorna kan genom det öka.⁷¹

Både egenvärdet och investeringsvärdet med läsning är viktiga för att stimulera till läsning. I egenvärdet är preferenserna viktiga, valet av vad som läses spelar in. En folkhögskolelärare för ungdomar och unga vuxna med intellektuella funktionshinder, menar att elevernas bild är annorlunda. Efter många års skolgång i särskolan präglas ungdomarna av tankar kring högt och lågt inom litteratur och ämnet läsning. D.v.s. att deras erfarenhet är att det finns *bra* respektive *dålig* litteratur. Genom att låta eleverna läsa det som fångar intresset minskar kraven på eleverna och risken att misslyckas med något svårt minskar (Gibe, 2011, 2. 48).

Finns det skillnader eller likheter mellan ungdomar i särskolan och i övriga skolan? En aspekt som kan poängteras vid sidan av preferenser gällande böcker och skrifter är tillgången på litteratur som passar de med funktionsnedsättning, både synskadade och de som har svårt med inläring och förståelse. Tillgången på bredd i litteratur för många kan problematiseras genom att lyfta fram ett citat från en av kursdeltagarna på folkhögskolan som menar att det som är svårt för en är ju lätt för en annan!

**”Jaha, den här boken är kanske lättläst,
men väldigt svårt skriven i alla fall!”**

⁷⁰ PISA står för Programme for International Student Assessment och är ett OECD-projekt. Vid varje tillfälle som studien genomförs är ett kunskapsområde huvudämne men alla kunskapsområden undersöks varje gång, vilket möjliggör jämförelser över tid. I PISA deltar både OECD-länder och icke OECD-länder.

<http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/internationella-studier/pisa>

⁷¹ Fredriksson/Taube (2012). *Läsning, läsvanor och läsundersökningar*.

12.2 Läser ungdomar i särskolan böcker?

I följande avsnitt studerar vi i vilken utsträckning undersökningsgruppen läser böcker. Ungdomarna på särskolan i Haninge och Stockholm har svarat på hur många gånger de läst i en bok eller lyssnat på en ljudbok som inte var läxor den senaste veckan. Svartalternativen var: Ingen gång, 1 gång eller 2 gånger eller fler.

I Jönköping har ungdomarna svarat ja eller nej på om de har läst böcker senaste veckan. I Jönköping finns också med en fråga om man vill läsa böcker. I övriga skolan undersöker Ung livsstil hur många gånger man läst i en bok eller lyssnat på en ljudbok som inte var läxor den senaste veckan, då med fler svartalternativ.

Tabell 61. Läsvanor. *Läst i en bok minst 1 gång den senaste veckan. Andel (%) efter stadium, kön och skolform.*

	Särskolan		Övriga skolan	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Haninge 2012				
Högstadiet	--	14	52	55
Gymnasiet	64	58	33	43
Jönköping 2012				
Högstadiet	92	60	47	67
		32	42	50
Stockholm 2013/2014				
Högstadiet	#	#	65	79
Gymnasiet	46	45	#	#

Undersökningen ännu inte klar.

I tabellen ser vi att tjejer i övriga skolan läser mer än killarna på både högstadiet och gymnasiet. Det finns en tendens att killarna i grundsärskolan (Jönköping) läser mer än tjejerna, på gymnasiesärskolan läser ungdomarna ungefär lika mycket i samtliga kommuner. **Ytterligare ett mönster värt att notera är att bland ungdomarna i både särskolan och övriga skolan är att läsningen sjunker med ålder.** De avvikande är särskoletjejerna i Haninge som läser i större utsträckning när de blir äldre.

I tabell 62 på nästa sida visar vi hur mycket ungdomarna i särskolan läst i relation till hur mycket de vill läsa från de två senaste studierna. Resultaten är från Jönköping då frågan ej ställs i Haninge. Svartalternativen som ungdomarna haft är: Ja och Nej.

Tabell 62. Jönköping 2012. Särskolan. Läser respektive vill läsa böcker senaste veckan. Andel (%) efter stadium, undersökningsår och kön.

	Särskolan 2009			Särskolan 2012		
	Läst böcker	Vill läsa böcker	+/- procent-Enheter	Läst böcker	Vill läsa böcker	+/- procent-enheter
Högstadiet						
Killar	35	35	0	92	58	-34
Tjejer	64	56	-8	60	40	-20
Gymnasiet						
Killar	42	30	-12	30	11	-19
Tjejer	42	28	-14	32	39	+7

Det framträder inga önskemål om att ungdomarna skulle vilja läsa mer, tvärtom är det både bland killar och bland tjejer en högre andel som uppger att de läser mer än vad de skulle vilja göra. Ett undantag är dock tjejerna på gymnasiet 2012.

På högstadiet har läsvanorna ökat mellan de olika studierna medan gymnasieeleverna läser mindre 2012 jämfört med 2009. Att 92 % av killarna uppger att de läst böcker 2012 ska beaktas med försiktighet. Resultatet skiljer sig markant från övriga studier både bland ungdomar i särskolan och i övriga skolan.

12.3 Biblioteksvanor

I detta avsnitt ska vi undersöka hur ofta ungdomarna i särskolan besöker biblioteket. När vi studerar tabellen ska vi ha i åtanke att ordet fritid fallit bort i Haninge och Jönköping. I de övriga studierna från Ung livsstil är ordet fritid ett kontrollord för att säkerställa att ungdomarna inte varit på skolbiblioteket eller besökt annat bibliotek under skoltid. Ungdomarna ombads att kryssa för de aktiviteter, däribland bibliotek, som de gjort eller besökt under förra veckan. Tabell 63 visar besök på bibliotek i tre kommuner efter stadium samt kön.

Tabell 63. Särskolan. Andel (%) som Besökt bibliotek under senaste veckan efter kommun, stadium och kön.

	Haninge 2012		Jönköping 2012		Stockholm 2013	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet	--	88 ⁷²	17	33	#	#
Gymnasiet	25	32	15	10	9	21

Undersökningen ännu inte klar

⁷² Notera att studien i Haninges grundsärskola bygger på få individer.

Tabellen förmedlar bilden av att tjejer besöker bibliotek i större utsträckning än killar. Ett undantag är gymnasiesärskolan i Jönköping där det är vanligare att killarna gjort det. I såväl Haninge som Jönköping sjunker besök på bibliotek med ålder. **Den generella tendensen gällande besök på olika fritidsarenor visar samma sak; ju äldre ungdomarna blir, desto mindre deltar de i fritidsutbudet.**

När vi i tabell 64 jämför ungdomar i särskolan med övriga skolan ska vi ha i åtanke att frågan om bibliotek i övriga skolan rör de senaste 4 veckorna på fritiden och inte som i särskolan de senaste 7 dagarna. Vi har brutit ner resultaten från övriga skolan så de motsvarar den senaste veckan.

Tabell 64. Haninge 2012, Jönköping 2012. Besökt bibliotek de senaste 7 dagarna. Andel (%) efter skolform, kommun och stadium.

	Haninge		Jönköping	
	Särskolan	Övriga skolan	Särskolan	Övriga skolan
Högstadiet	90 ⁷³	5	26	3
Gymnasiet	28	7	12	4

I tabellen ser vi att ungdomarna i särskolan besöker bibliotek i betydligt större utsträckning än elever i övriga skolan. Skillnaderna blir klart mindre i gymnasiesärskolan.

12.4 Finns det hopp för biblioteken?

Vill ungdomarna gå på bibliotek i större utsträckning än vad de gör? Tidsperioden för att besökt och vill besöka bibliotek är de senaste 7 dagarna. I Jönköping har frågan är inte ställts.

Tabell 65. Haninge 2012. Särskolan. Har besökt, vill besöka biblioteket. Andel (%) efter stadium och kön.

	Killar		Tjejer	
	Har besökt	Vill besöka	Har besökt	Vill besöka
Högstadiet	#	#	88	50
Gymnasiet	25	21	32	42

För få observationer för att redovisa.

Tjejer i högstadiet besöker biblioteket i mycket större utsträckning än vad de vill. På gymnasiet vill tjejerna gå på bibliotek mer än vad de gör. Killar på gymnasiet besöker bibliotek något mer än vad de själva vill, men skillnaden är liten.

⁷³ Notera att studien på grundsärskolan i Haninge bygger på få individer.

12.5 Vad är biblioteket bra för enligt ungdomarna i särskolan?

Detta avsnitt behandlar vad biblioteket är bra för, vad ungdomarna tycker är viktigt att kunna göra och uppleva när de besöker biblioteket. Endast Haninge har undersökt detta.

Skalnivån skiljer sig i enkäten beroende på om den är riktad till elever i särskolan eller ej. Ungdomarna i särskolan har svarsalternativen ”ja” och ”nej”, ungdomarna i övriga skolan alternativen: ”Stämmer precis”, ”Stämmer ganska bra”, ”Stämmer inte särskilt bra”, ”Stämmer inte alls”. I tabell 66 visas alternativet ”stämmer precis” för övriga skolan.

Tabell 66. Haninge 2012. Gymnasiet. Vad är bra med bibliotek. Andel (%) efter skolform och kön.

	Särskolan 2012		Övriga skolan 2012	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Låna böcker	83	78	51	66
Sitta och läsa eller studera	73	61	36	43
Få lugn och ro	78	94	44	47
Använda internet	44	72	32	31
Träffa kompisar	36	53	8	5
Låna CD/DVD/böcker/film/spel	38	53	32	38
Läsa tidningar ⁷⁴	67	47	25	23
Få tips om olika böcker	78	72	35	43
Vara i trivsamt miljö			37	33

Det som är viktigast bland killar i särskolan är att låna böcker, möjlighet till lugn och ro, få tips om böcker och möjligheten till att studera på plats. Tjejerna i särskolan tycker att möjligheten till lugn och ro är viktigast, därefter att låna och få tips om böcker samt att använda internet. Bland de övriga eleverna är det viktigaste att låna böcker och möjligheten till att få lugn och ro. Vi ser att träffa kompisar på biblioteket är betydligt viktigare för ungdomarna i särskolan än övriga, det gäller även att använda internet och läsa tidskrifter/tidningar. **Könsskillnaderna är mer påtagliga bland ungdomar med intellektuella funktionshinder.**

Vi ser att flera av ungdomarna i särskolan tycker att allt innehållsmässigt och attitydmässigt på biblioteket är viktigare än övriga ungdomar.

⁷⁴ Med tidningar menas facktidningar för ungdomarna på övriga skolan.

13. Fysiskt inaktiv

I det här kapitlet ska vi visa hur stor andel av ungdomarna är fysiskt inaktiva.

13.1 Inledning

Det är ett allmänt känt faktum att fysisk aktivitet och rörelse har många fördelar när det gäller hälsa. Flygare Wallén visar i sin avhandling att ungdomar i särskolan i Stockholm har sämre syreupptagningsförmåga än övriga ungdomar.⁷⁵ Även om läsaren är medveten om detta finns anledning att påminna om det starka sambandet mellan fysisk träning och syreupptagningsförmåga och hälsa. Vi har själva i studien från 2011 visat att ungdomar i särskolan är mindre fysiskt aktiva än ungdomar i övriga skolan.⁷⁶

13.2 Fysiskt inaktiv

Är det så att ungdomar i särskolan uppger att de i mindre utsträckning än andra ungdomar säger sig motionera/idrotta så att de blir svettiga eller andfådda? Fysiskt inaktiva är enligt vår definition de som inte tränar 2 gånger i veckan eller mer så de blir svettiga eller andfådda.

Tabell 67. Fysiskt inaktiva. Andel (%) efter skolform, kommun, stadium och kön.

	Särskolan		Övriga skolan	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Haninge 2012				
Högstadiet		87	21	27
Gymnasiet	71	58	26	40
Jönköping 2012				
Högstadiet	67	87	20	25
Gymnasiet	67	67	28	37
Kalmar 2010				
Högstadiet	74	67	17	24
Gymnasiet	76	76		
Tyresö 2009				
Högstadiet	22	83		
Gymnasiet	58	73		
Stockholm				
Högstadiet 2008/2009	60	68	22	44
Gymnasiet 2008/2009	67	58	29	48
Gymnasiet 2013	66	60		

⁷⁵ Flygare Wallén (2013). *Cardio metabolic health in students and young adults with mild/moderate intellectual disabilities: Results from a longitudinal follow-up study and a school intervention.*

⁷⁶ Blomdahl/Elofsson (2011). *Idrott och motion bland ungdomar i särskolan. En studie av ungdomar i särskolan i Stockholm, Haninge, Jönköping och Tyresö i jämförelse med ungdomar som inte går i särskolan.*

Vi ser att ungdomar i särskolan i betydligt mindre utsträckning än övriga ungdomar uppger att de motionerar så att de svettas eller blir andfådda.⁷⁷ Bland ungdomar i övriga skolan är tjejer mer fysiskt inaktiva än killar. I särskolan är det inte alltid så.

I tabell 68 visar vi hur utvecklingen har varit över tid när det gäller den fysiska inaktiviteten.

Tabell 68. Fysiskt *inaktiva över tid*. Andel (%) efter skolform, kommun, stadium, kön och undersökningsår.

	Särskolan		Övriga skolan	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Jönköpings kommun				
Högstadiet				
2003	73	71	26	29
2006	51	71	18	29
2009	61	73	23	31
2012	67	87	20	25
Gymnasiet				
2003	63	64	33	42
2006	67	71	32	40
2009	70	68	34	44
2012	67	67	28	37
Haninge kommun				
Högstadiet				
2006	53	78	24	34
2008	72	87	16	28
2012		87	21	27
Gymnasiet				
2006	77	83	35	54
2008	65	82	28	44
2012	71	58	26	40
Stockholm				
Gymnasiet				
2008/2009	67	58	29	48
2013 ⁷⁸	66	60		

Någon generell minskning av andelen fysiskt inaktiva ungdomar i särskolan kan inte observeras vare sig bland killar eller bland tjejer. Observeras ska dock att andelen tjejer som är fysiskt inaktiva har minskat bland de med en utvecklingsstörning i gymnasiet i Haninge.

⁷⁷ Både i särskolan och i övriga skolan finns det elever som motionerar 1 gång i veckan.

⁷⁸ Studien i gymnasiet bland övriga elever kommer att vara klar under 2015.

14. Alkohol, tobak och drogvanor

I detta kapitel ska vi visa i vilken utsträckning ungdomar dricker alkohol och har använt tobak samt narkotika.

14.1 Alkohol och drogvanor

I detta avsnitt ska vi visa hur stor andel av ungdomarna i Haninge, Jönköping och Stockholm som druckit alkohol och tagit någon form av narkotika under de senaste 4 veckorna.

Tabell 69. Haninge. Gymnasiet. Har du använt något av följande de senaste 4 veckorna? Andel (%). Efter skolform och undersökningsår.

	Särskolan 2008	Särskolan 2012	Övriga skolan 2008	Övriga skolan 2012
Öl	32	19	56	51
Starkcider/alkoläsk	22	30	57	53
Vin	16	17	39	77
Sprit	11	11	54	46
Medel att sniffa	0	2	2	4
Hasch eller annan narkotika	0	3	6	7

Vi ser att ungdomar i särskolan använder mindre alkohol och droger i relation till ungdomar i övriga skolan. Alkoholkonsumtionen är relativt oförändrad om vi jämför 2008 och 2012 bland ungdomar både i särskolan och i övriga skolan. Andelen som använt hasch eller annan narkotika har dock ökat något sedan 2008.

Tabell 70. Jönköping. Gymnasiet. Har du använt något av följande de senaste 4 veckorna? Andel (%). Efter skolform, kön och undersökningsår.

	Särskolan 2009		Särskolan 2012		Övriga skolan 2009		Övriga skolan 2012	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Folköl	14	11	13	3	29	12	24	12
Mellanöl	17	6	13	0	22	12	24	11
Starköl	19	28	40	7	59	26	52	25
Starkcider/alkoläsk	35	33	29	13	40	57	36	55
Vin	11	24	17	0	21	42	24	44
Sprit	17	55	#		48	44	59	50
Medel att sniffa	3	0	5	3	3	1	5	1
Hasch eller annan narkotika	3	6	9	0	7	2	7	2
Anabola steroider	3	0	4	0	3	1	3	1

Ej undersökt

Tabellen visar att ungdomar i särskolan även i Jönköping använt mindre alkohol än ungdomar i övriga skolan. Användningen av hasch eller annan narkotika har ökat bland killar i särskolan från 2009, bland tjejer har användningen minskat. Gällande killar och tjejer i övriga gymnasieskolan har inte användningen av hasch eller annan narkotika förändras, bland killarna är det dock vanligare.

Tabell 71. Stockholm. Gymnasiet. Har du använt något av följande de senaste 4 veckorna? Andel (%). Efter skolform och undersökningsår.

	Särskolan 2008	Särskolan 2014
Öl	24	11
Starkcider/alkoläsk	25	17
Vin	10	7
Sprit	12	12
Medel att sniffa	1	1
Hasch	0	1
Annan narkotika	#	1

Frågan ej ställd.

Vi ser att användningen av alkohol bland ungdomar i gymnasiesärskolan har minskat i Stockholm från 2008. Användningen av hasch har ökat marginellt.

14.2 Ej använt alkohol

Följande avsnitt visar vi andelen ”nykterister”, d.v.s. de ungdomar som under de senaste 4 veckorna inte har använt öl, cider, alkoläsk, vin, sprit eller hembränd sprit.

Tabell 72. Gymnasiet. Nykterist. Andelar (%) efter kommun, skolform och kön.

	Killar	Tjejer
Övriga skolan		
Haninge	30	26
Jönköping	39	35
Stockholm	#	#
Särskolan		
Haninge	53	64
Jönköping	54	84
Stockholm	73	80
Kalmar	43	59

Undersökningen ännu inte klar.

Vi ser att ungdomarna i särskolan avstått från alkohol i mycket högre grad än ungdomar i övriga skolan. Fler tjejer än killar i gymnasieåldern på särskolan har avstått alkohol de senaste fyra veckorna.

14.3 Tobaksvanor

Avsnittet visar hur användningen av cigaretter och snus är bland ungdomar i särskolan och övriga skolan. Det är ej undersökt i Jönköping.

Tabell 73. Haninge 2012. Gymnasiet. Tobaksvanor. Andelar (%) efter skolform och kön.

	Killar	Tjejer
Särskolan		
Röker	14	21
Snusar	25	5
Övriga skolan		
Röker	26	27
Snusar	21	5

Ungdomar, både killar och tjejer, i övriga skolan har använt cigaretter mer än ungdomar i särskolan. Gällande snusvanor är det lika vanligt oberoende skolform men killar snusar betydligt mer än tjejer.

Tabell 74. Stockholm 2013. Gymnasiet. Tobaksvanor. Andelar (%) efter skolform och kön.

	Killar	Tjejer
Särskolan		
Röker	10	11
Snusar	5	10
Övriga skolan		
Röker	#	#
Snusar	#	#

Undersökningen ännu inte klar.

Bland Stockholms ungdomar i gymnasiesärskolan är det lika vanligt för killar och tjejer att röka cigaretter, tjejer använder mer snus än killarna.

15. Förtroende till vuxna och kompisar

I det här kapitlet visar vi vilket förtroende ungdomar i sarskolan har för vuxna och kompisar.⁷⁹

15.1 Vilka vuxna litar ungdomarna på?

Ung livsstil undersöker vilka vuxna ungdomarna litar på/känner förtroende för. Det är olika grupper av vuxna som familj eller personal i skolan, också kompisar. I tabell 75, 76 och 77 visas resultaten av hur ungdomarna svarat i de tre kommuner vi fokuserar på i denna rapport.⁸⁰

Tabell 75. Haninge. Gymnasiesarskolan. Vilka personer litar du på? Andelar (%) totalt efter undersökningsår och kön.

	Totalt 2008	Totalt 2012	Killar 2012	Tjejer 2012
Min mamma	78	89	86	95
Min pappa	57	75	79	68
Någon kompis	#	75	71	79
Mormor/morfar/farmor/farfar	38	47	54	37
Någon lärare	38	45	39	53
Personal på fritidsgården	30	38	43	32
Någon kurator	24	28	21	37
Annan vuxen	#	23	25	21
Någon kompis förälder	13	23	25	21
Någon korttidspersonal	3	21	21	21
Skolsköterska	24	15	11	21
Någon personlig assistent	0	15	14	16
Någon ledsagare	5	11	14	5
Någon föreningsledare	8	6	11	0
Någon bibliotekarie	5	6	7	5
Jag har inte förtroende för någon vuxen	3	2	0	5
Jag har inte förtroende för någon i min ålder	#	6	4	11

Frågan har ej studerats.

Ungdomsgruppen har starkast förtroende till kompisar och egna föräldrar. Förtroendet till föräldrarna är högre 2012 än 2008. Tjejerna har större förtroende till mamma och killarna som grupp till pappa. Skolsköterskans förtroende har sjunkit från tidigare studier och tjejerna uppger att förtroendet är större än killar. Bortsett från föräldrar och kompisar har killarna mest

⁷⁹ I bilaga 2 visar vi hur förtroendet för vuxna och kompisar är bland ungdomar i övriga skolan från de senaste studierna i Haninge och Jönköping.

⁸⁰ Där siffror är markerade med fet stil menas att det är märkbar skillnad mellan killar och tjejer.

förtroende till far- och morföräldrar samt fritidsledare på fritidsgård. Bland tjejerna har man störst förtroende för någon lärare och någon kurator efter föräldrar och vänner. Vi ser att det är väldigt få som inte har förtroende till någon vuxen alls, inte heller är det många som anger att de saknar förtroende till någon jämnårig vän.

Tabell 76. Jönköping. Gymnasiesärskolan. Vilka personer litar du på? Andelar (%) totalt och efter kön.

	Totalt 2009	Totalt 2012	Killar 2012	Tjejer 2012
Min mamma	79	91	96	78
Min pappa	68	78	89	68
Någon kompis	70	74	82	68
Någon lärare	66	71	67	74
Mormor/morfar/farmor/farfar	44	52	59	45
Skolsköterska	35	31	15	45
Annan vuxen	30	28	19	36
Personal på fritidsgården ⁸¹	26	28	19	36
Någon kompis förälder	30	24	22	26
Någon kurator	32	24	19	29
Någon ledsagare ⁸²	12	21	15	26
Personal på fritids	#	10	15	7
Någon personlig assistent	#	3	4	3
Jag har inte förtroende för någon vuxen	7	2	0	3
Jag har inte förtroende för någon i min ålder	14	3	4	3

Ungdomsgruppen har starkast förtroende för kompisar och egna föräldrar. Killarna har större förtroende för både mamma och pappa, också kompisar jämfört med tjejerna som grupp. Gruppen tjejer har däremot betydligt mer tillit till lärare, kurator, skolsköterska, personal på fritidsgården samt vänner föräldrar. Vi ser att det är väldigt få som inte har förtroende till någon vuxen alls, inte heller är det många som anger att de saknar förtroende till någon jämnårig vän.

⁸¹ Studien 2009 har hopslagna kategorier för personal på fritids/fritidsgård

⁸² Studien 2009 har hopslagna kategorier för ledsagare och personlig assistent.

Tabell 77. Stockholm 2013. Gymnasiesärskolan. Vilka personer litar du på? Andelar (%) totalt och efter kön.

	Totalt 2008	Totalt 2013	Killar 2013	Tjejer 2013
Min mamma	73	75	68	89
Någon kompis	#	74	67	86
Min pappa	50	60	57	66
Någon lärare	39	43	40	50
Mormor/morfar/farmor/farfar	30	32	28	39
Någon ledsagare/assistent	16	22	20	25
Någon kompis förälder	#	16	12	23
Skolsköterska	18	15	19	9
Annan vuxen	13	14	7	27
Personal på fritidsgården	#	11	16	2
Någon ledare i förening jag är med i	7	11	11	11
Någon kurator	16	11	10	14
Någon bibliotekarie	#	6	5	7
Någon taxichaufför	#	6	5	7
Jag kan inte prata med någon vuxen om allt	6	3	4	2
Jag litar inte på någon i min ålder	#	6	6	5

Ej undersökt

Vis ser från 2008 till 2012 har förtroendet ökat, totalt sett, till de flesta vuxna vi undersöker. Undantagen är skolsköterska, någon kurator och kategorin ”jag kan inte prata med någon vuxen om allt”. Jämför vi killar och tjejer ser vi att tjejer i gymnasiesärskolan har större förtroende till fler, framförallt högt till egna föräldrar, kompisar och någon lärare. Det är få ungdomar som inte litar på någon vuxen eller någon i sin egen ålder.

Sammanfattar vi ungdomarna i sarskolan i de tre kommunerna kan vi konstatera att de har starkt förtroende för främst egna föräldrar, kompisar och någon lärare. Även far- och morföräldrar och personal på fritidsgården i Haninge och Jönköping, dock ej i Stockholm. I Jönköping är också skolsköterska en vuxen person ungdomarna litar på.

16. Hälsa

I det här kapitlet ska vi visa hur hälsosituationen för ungdomarna i särskolan ser ut. Vi kommer jämföra resultaten med ungdomar i övriga skolan.

16.1 Inledning

I enkäterna, såväl till elever i särskolan som till elever i övriga skolan – ingår två frågor som på olika sätt analyserar ungdomarnas hälsosituation. Den första frågan – med samma formulering i båda fallen – är *Hur tycker du din hälsa är?* med svarsalternativen Bra, Ganska bra, Varken bra eller dålig, Ganska dålig, Dålig. Det finns en omfattande forskning bland vuxna som visat att denna fråga (kring självskattad hälsa) predicerar framtida dödlighet och sjuklighet (bättre än medicinska hälsoundersökningar) (Idler & Benyamini, 1997). En studie visar också att – även om fysisk sjuklighet spelar en viktig roll – skattningen tycks fånga upp hälsa ur ett brett perspektiv (Undén & Elofsson, 1998). Vid bedömningen tycks individen ta med upplevelse av såväl fysisk, psykisk och vad som skulle kunna betecknas social hälsa. Detta gör att skattningen kan jämföras med WHO:s breda definition av hälsa (WHO, 1948).⁸³

Kunskapen kring hur måttet fungerar bland barn/ungdomar är mer begränsade, men vissa forskare har i en kortare longitudinell studie visat att det finns ett klart samband mellan förändringar i skattningen och reellt noterade hälsoförändringar (Fosse & Haas, 2009). Vid sidan av detta kan man också notera att vi i ett flertal studier funnit en tydlig koppling mellan självskattad hälsa och fysisk aktivitet (Blomdahl & Elofsson, 2006). För vuxna finns ett mycket starkt stöd för att fysisk aktivitet har en klar inverkan på hälsan. Vi kan också notera att detta mått används i fler centrala studier kring barns och ungdomars hälsa, t.ex. ingår frågor med likartad lydelse i studierna kring skolelevs hälsovanor (Folkhälsoinstitutet, 2009/2010) och i den så kallade Barn- LNU (Statistiska Centralbyrån).⁸⁴

Det andra måttet som används är förekomst av olika typer av (främst psykosomatiska) besvär som magont och huvudvärk. Likande frågor har också i detta fall använts i flera studier av barns/ungdomars hälsa. I detta fall skiljer sig svarsalternativen för elever i särskolan och elever i övriga skolan. I särskolestudierna ingår tre svarsalternativ: Nästan varje dag, Ibland, Nästan aldrig, medan eleverna i övriga skolan kunnat välja mellan fyra svarsalternativ: I stort sett varje dag, Ungefär en gång i veckan, Ungefär en gång i månaden, Sällan eller aldrig. Vilka besvär som tas upp varierar något mellan olika undersökningar, men det finns genomgående fem alternativ som ingår, nämligen huvudvärk/ont i huvudet, magont (ej mensvärk), svårt att somna/sova, trötthet samt deppighet.

För att göra det möjligt att kunna bedöma särskoleelevernas svar presenteras också resultat från studier som gjorts i övriga skolan i samma kommun och vid motsvarande tidpunkt, resultat från en studie som genomförts i gymnasiesärskolan i Stockholm 2013/2014 samt som en ytterligare referenspunkt resultat som presenterades i en tidigare studie av särskoleelevers

⁸³ <http://www.who.int/about/definition/en/print.html>

⁸⁴ För en mer detaljerad beskrivning av undersökningen se Statistiska centralbyrån, barns levnadsförhållanden.

hälsa och livskvalitet (Blomdahl & Elofsson, 2011). Denna studie innefattar totalt 294 särskoleelever i högstadiet och 364 särskoleelever i gymnasiet och bygger på studier som genomförts i Haninge, Jönköping, Stockholm samt Tyresö under perioden 2003-2009.

16.2 Självs kattad hälsa

Låt oss börja med att se närmare på hur skattningarna av hälsan ser ut. I tabell 78 presenteras resultat för högstadiet 2012. Referensgruppen som återfinns i följande tabeller består av de andra studierna i Ung livsstil särskolan i tre kommuner; Kalmar (2009), Tyresö (2009) och Stockholm (2013/2014).

Tabell 78. Självs kattad hälsa. Högstadiet. Andel (%). Efter kön och typ av skolgång.

Självs kattad Hälsa	Haninge			Jönköping				Referens- grupp särskola	
	Sär- skola Totalt	Övrig skola		Särskola		Övrig skola		P	F
		P	F	P	F	P	F		
<i>N</i> =	10	274	247	16	11	542	567	200	179
1	50	50	41	55	65	49	40	59	50
2	10	37	41	23	24	39	43	29	36
3	30	10	16	18	6	9	12	9	11
4	0	2	2	0	0	2	3	3	1
5	10	1	0	5	6	2	2	2	3
Skattar ej sin hälsa som bra	40	13	18	23	12	13	17	14	15

När man bedömer resultaten måste man vara medveten om att antalet särskoleelever i högstadiet i Haninge och Jönköping är begränsat. Ser man till Jönköping pekar resultaten mot en något sämre hälsa bland killar i särskolan men en något bättre hälsa bland tjejerna än vad som gäller i övriga skolan. Anmärkningsvärt är också att tjejerna skattar sin hälsa högre än vad killar gör.

I övrigt gäller genomgående att tjejer skattar sin hälsa något sämre än killar. Men som redan påpekats måste man vara försiktig med att dra alltför långtgående slutsatser med tanke på att materialet är litet. Frågan är då hur det ser ut på gymnasiet, där slutsatser kan bli något säkrare eftersom materialen genomgående är större.

Tabell 79. Självskattad hälsa. Gymnasiet. Andel (%). Efter kön, kommun och typ av skolgång

	Haninge				Jönköping				Stockholm		Referensgrupp Särskola	
	Särskola		Övrig skola		Särskola		Övrig skola		Särskola		Särskola	
	P	F	P	F	P	F	P	F	P	F	P	F
<i>N</i> =	28	19	213	227	27	31	425	453	82	43	244	214
1	39	47	45	30	78	63	43	29	36	37	48	41
2	43	26	32	43	11	20	36	42	44	48	34	31
3	11	21	16	19	11	13	15	23	16	21	15	22
4	7	5	3	8	0	3	4	4	4	5	2	4
5	0	0	3	0	0	0	2	2	0	0	1	2
Skattar ej sin hälsa som bra	18	26	22	27	11	16	21	29	20	26	18	28

Generellt finns en tendens till att särskoleeleverna på gymnasiet skattar sin hälsa något högre än eleverna i övriga skolan. I samtliga fall följer könsskillnaderna det generellt observerade mönstret, tjejer skattar sin hälsa något lägre än killar. Sammantaget kan man konstatera att resultaten (möjligen med undantag för killarna i särskolan i högstadiet från Jönköping) stämmer väl med de slutsatser som drogs i den tidigare rapporten, nämligen att särskolelever inte skattar sin hälsa som sämre än elever i övriga skolan (Elofsson & Blomdahl, 2011).

16.3 Förekomst av besvär

Frågan är då hur det ser ut när det gäller självrapporterade besvär. Resultaten i den tidigare rapporten pekade mot att särskoleelever i högre utsträckning rapporterar dagligen förekommande besvär (Elofsson & Blomdahl, 2011). I tabell 80 nedan redovisas hur vanligt det är med daglig förekomst av olika typer av besvär.

Tabell 80. Förekomst av besvär dagligen. Högstadiet. Andel (%). Efter kön och typ av skolgång.

	Haninge				Jönköping				Referensgrupp Särskola		
	Särskola		Övrig skola		Särskola		Övrig skola		Särskola		
	P	F	P	F	P	F	P	F	P	F	
<i>N</i> =	10	274	247	16	11	542	567	200	179		
Ont i huvud	10	6	8	9	35	6	12	7	13		
Ont i mage	20	3	6	0	12	4	8	6	9		
Svårt sova	40	14	10	30	44	9	11	14	21		
Deppig	40	6	8	5	50	5	9	7	13		
Trött	50	20	16	19	56	16	18	25	36		
Oro		4	9			5	12				
Irriterad	33			4	19	7	13	13	26		
Ont i axlar				24	25	7	9	13	23		
Stressad				4	28	10	17	10	22		
Ängest						5	10				

Resultaten tyder på att särskoletjeerna i Jönköping skiljer ut sig speciellt med ovanligt hög förekomst av många typer av besvär. Det tycks också vara så att en hög andel av killarna i grundsärskolan i ovanligt hög utsträckning uppger att de har sömnsvårigheter. Antalet elever i särskolan på högstadiet i Haninge är för litet för att studera resultat separat för kön eller att överhuvudtaget lägga alltför stor vikt vid resultaten. Man skall dock notera att åtta av de 10 studerade eleverna är tjejer. Även här tycks gälla att andelen som uppger att de dagligen har olika former av besvär ofta ligger högt.

Sammantaget pekar alltså resultaten mot att förekomsten av dagligen förekommande besvär är högre bland elever i särskolan än bland elever i övriga skolan på högstadiet. Hur ser det då ut på gymnasiet, där materialet är något mer omfattande.

Tabell 81. Förekomst av besvär dagligen. Gymnasiet. Andel (%). Efter kön och typ av skolgång.

	Haninge				Jönköping				Stockholm		Referensgrupp Särskola	
	Särskola		Övrig skola		Särskola		Övrig skola		Särskola		Särskola	
	P	F	P	F	P	F	P	F	P	F	P	F
N=	28	19	213	227	27	31	425	453	82	43	244	214
Ont i huvud	0	6	7	16	4	28	7	15	6	11	5	16
Ont i mage	4	5	4	9	4	32	7	13	3	12	5	11
Svårt sova	24	26	15	23	8	35	14	17	20	26	14	18
Deppig	12	11	10	15	10	19	11	16	5	10	8	14
Trött	18	21	16	30	20	46	21	31	39	35	25	39
Oro			9	19			9	19				
Irriterad	0	21					11	17	7	12	13	18
Ont i axlar					8	12	9	17	8	21	7	19
Stressad					4	28	16	37			12	25
Ångest							11	18				

Även här tycks det vara tjejerna i gymnasiesärskolan i Jönköping som skiljer ut sig genom att i ovanligt hög utsträckning uppge att de dagligen har olika former av besvär. Speciellt tycks detta gälla ont i huvudet, ont i mage samt svårt att sova, men de ligger också högt när man ser till deppighet och trötthet. I övrigt framträder däremot knappast någon bild av att daglig förekomst av olika besvär allmänt skulle vara högre i särskolan. Killar i särskolan avviker knappast markant från elever i övriga skolan och ser man till Haninge är skillnaden mellan sarskoleelever och övriga elever ganska begränsad på gymnasiet. Noteras ska dock att tjejer i sarskolan i förhållande till killar är överrepresenterade när det gäller de flesta besvaren.

För att få en mer sammanfattande bild av förekomsten av besvär har vi beräknat antalet besvär ungdomarna anger att de har dagligen. För att kunna göra jämförelser begränsas data här till de fem besvär som ingår i samtliga studier, det vill säga ont i huvudet, ont i magen, svårt att sova, deppighet samt trötthet. I tabell 82 nedan presenteras uppgifter för högstadiet.

Tabell 82. Antal dagligen förekommande besvär. Högstadiet. Andel (%). Efter kön och typ av skolgång.

Antal besvär, dagligen	Haninge			Jönköping				Referens- grupp Särskola	
	Sär- skola	Övrig skola		Särskola		Övrig skola		P	F
		P	F	P	F	P	F		
<i>N</i> =	10	274	247	16	11	542	567	200	179
0	40	73	70	57	12	79	70	75	52
1	10	16	18	26	29	13	18	18	26
2	20	7	9	17	29	5	5	4	14
3	10	1	3	0	18	2	4	1	6
4	20	1	1	0	12	1	2	1	2
5		1	0			1	1	2	1
Mer än ett besvär	50	10	13	17	59	9	12	8	23

Det är knappast förvånande, med tanke på resultaten i tabell 81, att högstadietjejerna i Jönköping och särskoleeleverna i Haninge (där åtta av tio är tjejer) skiljer ut sig. Bland dessa är det hälften eller fler som uppger att de har två eller fler av de sammanlagt fem typerna av besvär dagligen. Dessa siffror ligger långt över de som framkommer i den tidigare rapporten, men man måste givetvis ha i åtanke att det handlar om ett begränsat antal elever.

Men det tycks också vara så att förekomst av besvär även är vanligare bland killar på högstadiet i Jönköping. Andelen som uppger att de har minst två besvär dagligen är klart högre än bland högstadiekillar i övriga skolan och i den tidigare redovisade särskolestudien. Så till frågan hur det ser ut på gymnasiet.

Tabell 83. Antal dagligen förekommande besvär. Gymnasiet. Andel (%). Efter kön och typ av skolgång.

Antal besvär, dagligen	Haninge				Jönköping				Stockholm		Referens- grupp Särskola	
	Särskola		Övrig skola		Särskola		Övrig skola		Särskola		P	F
	P	F	P	F	P	F	P	F	P	F		
<i>N</i> =	28	19	213	227	27	31	425	453	82	43	244	214
0	61	58	72	53	78	39	74	56	62	50	78	59
1	29	21	15	20	15	23	14	19	21	23	11	20
2	7	16	9	16	4	7	5	14	11	18	8	9
3	4	5	2	7	4	26	3	6	5	5	3	7
4			1	3	0	3	0	3	1	5	1	4
5			1	1	0	3	4	3			0	2
Mer än ett besvär	11	21	13	11	8	39	12	26	17	28	12	13

Även i detta fall skiljer särskoletjejerna i gymnasiet från Jönköping ut sig med högre förekomst av minst två dagligen förekommande besvär, men knappast lika mycket som på högstadiet. Genomgående tycks dock gälla att andelen som uppger så många besvär bland

tjejer är högre än vad som gällde i den tidigare särskolestudien. Detta tycks inte gälla på samma sätt för killar.

16.4 Analys av både självskattad hälsa och förekomst av besvär

Både självskattad hälsa och förekomst av besvär behöver studeras för att fånga upp ”utsatta” elever. En fråga är givetvis hur de båda måtten, självskattad hälsa och förekomst av besvär hänger samman och i vilken utsträckning de fångar upp utsatta grupper. Generellt finns det korrelationer mellan de båda måtten, men dessa är inte speciellt starka. De till en del olikartade resultat som presenterats ovan pekar också mot att de två måtten inte är lika, till en del kan de fånga upp olika ”utsatta” grupper. För att analysera detta närmare har utfallen från de båda måtten var för sig grupperats i två grupper. Som en indikation på mindre god självskattad hälsa används de tre senare svarsalternativ, d.v.s. att man inte skattat sin hälsa som bra eller ganska bra. På samma sätt har fallen där ungdomarna angett minst två dagliga besvär som en indikation på hög förekomst av besvär.

I tabell 84 redovisas hur svaren fördelar sig mellan de fyra olika alternativen bland killar och tjejer på högstadiet. I detta fall har alternativen i de olika studierna slagits samman, vilket också görs för gymnasiet.

Tabell 84. Samband mellan självskattad hälsa och daglig förekomst av besvär. Högstadiet. Andel (%) efter kön och typ av skolgång.

Hälsa och besvär	Särskola		Haninge Övrig skola		Jönköping Övrig skola		Referensgrupp särskolan	
	P	F	P	F	P	F	P	F
N=	24	25	265	239	536	557	200	179
Bra hälsa, få besvär	71	32	78	75	81	78	83	70
Bra hälsa, många besvär	4	44	9	8	7	6	5	16
Ej bra hälsa, få besvär	13	8	11	13	10	10	10	8
Ej bra hälsa, många besvär	13	12	2	5	2	6	3	7
<i>Andel av dem som <u>inte</u> har bra hälsa och få besvär</i>								
Bra hälsa, många besvär	43	12	50	52	53	45	57	27
Ej bra hälsa, få besvär	13	65	41	32	57	27	27	53
Ej bra hälsa, många besvär	43	18	9	20	11	27	16	23

Andelen som kan tänkas ha en mer bekymmersam hälsosituation – om man tar med både faktumet att de inte skattar sin hälsa som bra och att de anger fler dagligen förekommande besvär – innefattar i de flesta fall kring 20-30% av eleverna. Ett undantag är högstadietjejer i särskolan där denna grupp uppgår till två tredjedelar av eleverna. Nu skall man dock komma ihåg att det handlar om få ungdomar i detta fall, men även i referensmaterialet är denna grupp bland tjejer större än i övriga skolan. Bland killarna är skillnaden gentemot övriga skolan klart mindre. Generellt är det en mindre del av dessa som både skattar sin hälsa lågt och rapporterar många besvär. Frågan är hur det ser ut på gymnasiet.

Tabell 85. Samband mellan självskattad hälsa och daglig förekomst av besvär. Gymnasiet.
Andel (%) efter kön och typ av skolgång.

Hälsa och besvär	Särskola		Haninge Övrig skola		Jönköping Övrig skola		Referens- grupp	
	P	F	P	F	P	F	P	F
<i>N=</i>	135	93	207	227	419	450	244	214
Bra hälsa, få besvär	73	59	69	57	73	58	76	62
Bra hälsa, många besvär	9	18	8	16	6	13	6	10
Ej bra hälsa, få besvär	13	12	17	16	15	17	12	17
Ej bra hälsa, många besvär	5	11	5	11	6	12	6	11
<i>Andel av dem som <u>inte</u> har bra hälsa och få besvär</i>								
Bra hälsa, många besvär	48	29	55	37	56	40	50	45
Ej bra hälsa, få besvär	33	44	26	37	22	31	25	26
Ej bra hälsa, många besvär	19	27	16	26	22	28	25	29

Om vi ser till hur stor del som kan tänkas ha en mer ogynnsam hälsosituation finns en tydlig skillnad mellan könen, medan resultaten i övrigt ser ganska likartade ut i de olika grupperna. Bland killar utgör denna grupp i gymnasiet cirka 25-30%, bland tjejer kring 40 %. Liksom på högstadiet är det endast en mindre grupp av dessa som både skattar sin hälsa lågt och uppger att de har flera besvär. Tvärtom är det så att en tydlig majoritet antingen bedömer sin hälsa som låg eller uppger att de har många besvär. En rimlig tolkning av detta faktum är att de två måtten i viss mening fångar upp ungdomar som har en mer bekymmersam hälsosituation på olika sätt.

17. Sammanfattning

Syftet med den här forskningsrapporten är att beskriva Ung livsstil bland ungdomar som går i grundsärskolan och på nationellt program i gymnasiesärskolan. Rapporten beskriver i första hand ungdomars livssituation i Haninge kommun (2012), Jönköpings kommun (2012) och Stockholms stad (2013). I skriften visar vi också resultat från studier vi genomfört i Tyresö kommun och Kalmar kommun. På flertalet ställen i rapporten har jämförelser gjorts med ungdomar som går i övriga skolan. Materialet bygger på enkätsvar från forskningsprojektet Ung livsstil mellan 2003-2014. Ungdomar som svarat på enkäten uppgår till 819 på grund- och gymnasiesärskolan och 8 637 på övriga skolan. Svarsfrekvensen är över 70 % i de studier rapporten bygger på.

Vi ser att ungdomar i särskolan tillhör en lägre socioekonomisk grupp i förhållande till ungdomar i övriga skolan. Vi kan också se att ungdomar i särskolan i mindre grad bor tillsammans med båda föräldrarna, bortsett från i Stockholm.

Vad vill ungdomar i särskolan satsa på?

Haninges ungdomar vill att kommunen i första hand ska satsa på fritidsgårdar och idrott (idrottsföreningar och idrottsanläggningar). **En klar likhet mellan ungdomar i särskolan och i ungdomar i övriga skolan är att tjejer vill satsa på fritidsgårdsverksamhet och killar på idrotten. Noterbart är tjejernas låga stöd för att kommunerna ska satsa på idrott, framförallt tjejerna i särskolan.** I Jönköping vill ungdomarna, oavsett skolform att kommunen i första hand ska satsa på kultur och idrott. I Jönköping vill tjejer i större utsträckning än killar att kommunen ska satsa på ”övrigt föreningsliv” och killar på kultur i högre utsträckning än tjejer.

Vilka likheter finns mellan ungdomar i särskolan och i övriga skolan?

Vår studie visar att ungdomar i särskolan och ungdomar i övriga skolan på många områden har likartade preferenser. Exempelvis ser vi likheter gällande vad som är viktigast på fritiden i ungdomsgruppen. Kompisar är det viktigaste oberoende skolform, bland både killar och tjejer framträder också vikten av att idrotta. Dock tycker ungdomar i gymnasiesärskolan att det är viktigare att motionera utanför idrottsförening och ungdomar i övriga skolan tycker det är viktigare att idrotta inom ramen för föreningslivet. Ytterligare likheter vi ser i rapporten oavsett skolform är att killar spelar tv-spel i stor utsträckning.

Vilka skillnader finns mellan ungdomar i särskolan och i övriga skolan?

Det blir tydligt i vår forskning att ungdomarna i gymnasiesärskolan inte deltar i olika aktiviteter på fritiden i den utsträckning de önskar. Exempelvis kulturella aktiviteter som dans, teater och bio men också idrott/motion såsom gym och gruppträning samt

friluftaktiviteter och att träffa kompisar. Det innebär att det finns potential för att fler ungdomar i sarskolan kan vara mer aktiva på fritiden. Vi ser däremot att ungdomar i sarskolan besöker fritidsgård och bibliotek mer än ungdomar i övriga skolan.

Vi kan konstatera att ungdomar i grundskolan och gymnasieskolan har sämre levnadsvillkor än ungdomar i övriga skolan på vissa områden. Där vi i studien ser störst skillnad är på följande områden:

- **Skattad livs- och fritidssituation**

I linje med tidigare studier visar vi också i denna rapport att ungdomar i sarskolan skattar sin livssituation sämre än övriga ungdomar. Ungdomar i grund- och gymnasieskolan skattar också sin fritidssituation sämre än övriga.

- **Deltar mindre i idrottsförening**

Ungdomar i sarskolan deltar mindre i idrottsförening än ungdomar i övriga skolan, speciellt märkbart bland tjejer. Generellt har det heller inte skett några förbättringar över tid bland tjejer men till viss del är killar med i idrottsförening mer än tidigare, speciellt i Haninge. När vi tittar på bredd i olika idrotter visar vi att det är stora skillnader beroende på skolform. Bland gymnasiekillarna i sarskolan i Jönköping är 6 idrotter representerade och 21 idrotter för övriga killar. Bland tjejer motsvarande 5 och 11 idrotter.

- **Mindre kontakt med kompisar**

De i sarskolan har färre kamratkontakter på fritiden än ungdomar i övriga skolan. Ungdomar i sarskolan önskar också att i större utsträckning träffa kompisar på fritiden än vad de gör. Resultaten visar att de umgås mindre med sina vänner jämfört med övriga skolan och att de har färre riktiga kompisar än övriga ungdomar.

- **Hälsa**

Tittar vi på skattad hälsa är skillnaden mer framträdande gällande kön än skolform, det generellt observerade mönstret är att tjejer skattar sin hälsa något lägre än killar. Ser vi till antalet besvär ungdomarna har (t.ex. huvudvärk, magont, deppighet och stress) utmärker sig tjejer i sarskolan. **Förekomsten av dagliga besvär är högre bland elever i sarskolans olika stadium än bland elever i övriga skolan på högstadiet, inte lika stor utsträckning på gymnasieskolan.** När vi studerar kombinationen av självskattad hälsa och förekomst av besvär visar vi att framförallt tjejer i sarskolan är mest utsatt som grupp.

- **Motion/idrott**

Vi ser i rapporten att ungdomar i särskolan inte motionerar och rör på sig i samma utsträckning som ungdomar i övriga skolan. Vi vet genom tidigare forskning att motion och rörelse, oavsett intensitet skapar bättre hälsa. Exempelvis har 71 % av killarna på gymnasiesärskolan i Haninge inte svettats eller blivit andfådda 2 gånger senaste veckan, bland killar i övriga skolan är det bara 26 % som inte svettats eller blivit andfådda 2 gånger senaste veckan. Motsvarande siffror för fysisk inaktivitet för tjejer i gymnasieåldern är 58 % av de i särskolan och 40 % i övriga skolan.

Områden där ungdomar i särskolan har bättre levnadsförhållanden

På följande områden ser vi att ungdomar i särskolan har bättre levnadsförhållanden än ungdomar i övriga skolan:

- **Alkoholvanor**

Gymnasieungdomar i särskolan dricker mindre alkohol än ungdomar i övriga skolan. Detta gäller i alla våra studier i Ung livsstil sedan år 2000.

- **Förtroende för vuxna**

Ungdomar i särskolan har större förtroende för vuxna i sin närhet och många litar på sina vänner. Starkt förtroende finns till egna föräldrar och lärare. Få ungdomar (oavsett skolform) upplever att de inte kan prata med varken någon vuxen i närheten eller med någon jämnårig.

- **Deltar mer i övrigt föreningsliv**

Bland ungdomar i särskolan är det något mer vanligt att de deltar i övrigt föreningsliv jämfört med ungdomar i övriga skolan. Högre andel tjejer i Jönköping och högre andel bland killar i Haninge (gymnasiesärskolan) är med i övrigt föreningsliv (inte idrottsförening).

- **Trivsel i skolan**

Resultaten visar också att ungdomarna på nationellt program i gymnasiesärskolan trivs bättre i skolan än övriga ungdomar. De har också mer förtroende för någon lärare. Ett tydligt mönster är att ungdomarna uppger att klassrumssituationen är bra, de i särskolan något mer än övriga. **I stor utsträckning menar både killar och tjejer i särskolan att de blir lyssnade på, att de lär sig viktiga saker och får stöd av de vuxna. De i särskolan trivs i skolan och färre ungdomar jämfört med övriga skolan anger att det är stressigt.**

18. Litteraturförteckning

Blomdahl U, Elofsson S. (1985). *Fritidsaktiviteternas kumulativitet - en prövning av en generell hypotes*. Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Blomdahl U, Elofsson S. (2011). *Idrott och motion bland ungdomar i särskolan*. Stockholms stad: Idrottsförvaltningen. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete. Stockholm.

Blomdahl U, Elofsson S. (2006). *Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom? Forskningsenheten vid idrotts- och kulturförvaltningarna i Stockholms stad och institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet*.

Blomdahl U, Elofsson S, Åkesson M, Lengheden L. (2014). *Segrar föreningslivet? En studie av svenskt föreningsliv under 30 år bland barn och ungdomar*. Ung livsstil genom Stockholms stad och Stockholms universitet.

Bergström H. (2010). *Hälsofrämjande gruppbostad. Delrapport- beskrivning av genomförande och utvärdering*. Karolinska institutets folkhälsoakademi.

Bergström H. (2014). *Barriers and facilitators in health education for adults with intellectual disabilities - a qualitative study*. Karolinska institutet.

Danielson M. (2006). *Svenska skolbarns hälsovanor 2005/2006. Grundrapport*. Statens Folkhälsoinstitut.

Elofsson S, Blomdahl U. (2011). *Hälsa och livskvalitet hos ungdomar i särskolan. En studie av ungdomar i särskolan i Stockholm, Haninge, Jönköping i jämförelse med de ungdomar som ej går i särskolan*. Stockholms stad: Idrottsförvaltningen. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete. Stockholm.

Elofsson S, Blomdahl U. (2014). *Kamratrelationer och kamratstöd bland ungdomar i särskolan*. Stockholms stad: Idrottsförvaltningen. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete. Stockholm.

Flygare Wallén E. (2008). *High prevalence of cardio-metabolic risk factors among adolescents with intellectual disability*. Acta Paediatrica.

Flygare Wallén E. (2013). *Cardio metabolic health in students and young adults with mild/moderate intellectual disabilities: Results from a longitudinal follow-up study and a school intervention*. Karolinska institutet.

Fredriksson U, Taube K. (2012). *Läsning, läsvanor och läsundersökningar*. Studentlitteratur.

Gibe A. (2011). *Kanonpersoner och svaga själar*. Ågesta folkhögskola.

Haninge kommun. (2013). *Tillgänglighetsvägledning*.

Haninge kommun. (2014). *Idrottspolitiskt program*.

- Jönköpings kommun.** (2007). *Handlingsprogram för ungdomspolitiken.*
- Jönköpings kommun.** (2012). *Ett samhälle för alla.*
- Lin J D, Lin P Y, Lin L P, Chang Y Y, Wu S R, Wu J L.** (2010). *Physical activity and its determinants among adolescents with intellectual disabilities.* Research in Developmental Disabilities, 31.
- Månson, P.** (2007). *Klassisk och modern samhällsteori.* (red. Andersen & Kaspersen). Studentlitteratur.
- Riksidrottsförbundet.** (2005). *Idrotten vill.*
- Skolverket.** (2014). *Vanliga frågor och svar om PISA.* Skolverket.se
- Statistiska centralbyrån.** (2011). *Barns sociala relationer.* Stockholm: SCB, Levnadsförhållanden rapport 119.
- Stockholms stad.** (2011). *Stockholm – En stad för alla. Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016.*
- Stockholms stad, kulturförvaltningen.** (2012). *Stockholm stads kulturvision.*
- Stockholms stad, kulturförvaltningen.** (2013). *Kultur i ögonhöjd. – för, med och av barn och unga. Program för barn och ungdomskultur i Stockholm.*
- Stockholm stad, idrottsförvaltningen.** (2013). *Idrottspolitiskt program. Stockholms stad 2013-2017.*
- Szönyi, K.** (2005). *Särskolan som möjlighet och begränsning – elevperspektiv på delaktighet och utanförskap.* Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Tåhlin, M.** (1985). *Fritiden i välfärden. Svenska folkets fritids- och kulturvanor.* RSFH:s förlag.
- Tideman M.** red. (2000). *Funktionshinder & Handikapp.* Studentlitteratur.
- Tideman M.** (2010). *Normalisering och kategorisering. Om handikappideologi och välfärdspolitik i teori och praktik för personer med utvecklingsstörning.* Studentlitteratur.
- Umb-Carlsson, Ö.** (2007). *Studier om hälsa för personer med utvecklingsstörning.* Statens folkhälsoinstitut.
- Undén A-L, Elofsson S.** (1998). *Självupplevd hälsa. Faktorer som påverkar människors egen bedömning,* Rapport 98:7, Forskningsrådsnämnden. Stockholm.
- Weber M.** (1983). *Ekonomi och samhälle. Förståelsesociologins grund.* Argos.

Bilagor

Bilaga 1. Familjesituation - jämförelse med ungdomar i övriga skolan

Här visar vi en jämförelse mellan övriga skolan och särskolan gällande familjesituationen samboende föräldrar.

B. 1.1 Haninge 2012. Högstadiet och gymnasiet. Kontinuerligt boende med båda föräldrarna efter stadium och skolform. Andel (%).

	Särskolan	Övriga skolan
Högstadiet		
Mamma och pappa	50	65
Gymnasiet		
Mamma och pappa	49	55
Bara mamma	20	15

Det är vanligare att ungdomar i övriga skolan, oavsett stadium, bor kontinuerligt med bägge föräldrarna.

B. 1.2 Jönköping 2012. Högstadiet och gymnasiet. Kontinuerligt boende med båda föräldrarna efter stadium och skolform. Andel (%).

	Särskolan	Övriga skolan
Högstadiet		
Mamma och pappa	44	69
Gymnasiet		
Mamma och pappa	55	79
Bara mamma	7	8

Det är vanligare att ungdomar i övriga skolan, oavsett stadium, bor kontinuerligt med bägge föräldrarna.

B. 1.3 Stockholm 2013/2014. Högstadiet och gymnasiet. Kontinuerligt boende med båda föräldrarna efter stadium och skolform. Andel (%).⁸⁵

	Särskolan gymnasiet	Övriga skolan Högstadiet
Mamma och pappa	65	66
Bara mamma	15	11

Bland ungdomarna i Stockholm är det lika vanligt, oberoende skolform att bo tillsammans med bägge föräldrarna.

⁸⁵ Tidigare studier i Ung livsstil visar att skillnaderna är marginella mellan högstadiet och gymnasiet gällande familjeform .

Bilaga 2. Förtroende för vuxna och kompisar i övriga gymnasieskolan

Här presenteras en jämförelse mellan särskolans ungdomar på gymnasiet med de i samma ålder från övriga skolan gällande förtroendet för vuxna och kompisar.

B.2.1 Haninge. Gymnasiet. Vilka personer litar du på? Andelar (%) totalt efter skolform.

	Särskolan 2012	Övriga skolan 2012
Egen förälder	94	84
Någon kompis	75	82
Mormor/morfar/farmor/farfar	47	43
Någon lärare	45	18
Personal på fritidsgården	38	8
Någon kurator	28	20
Annan vuxen	23	#
Någon kompis förälder	23	20
Någon korttidspersonal	21	#
Skolsköterska	15	8
Någon personlig assistent	15	#
Någon ledsagare	11	#
Någon föreningsledare	6	12
Någon bibliotekarie	6	#
Jag har inte förtroende för någon vuxen	2	6
Jag har inte förtroende för någon i min ålder	6	4

När vi jämför ungdomar från olika skolformer ser vi att de i övriga skolan har mer förtroende för någon kompis. Gymnasieungdomar i särskolan har högre förtroende för egna föräldrar, lärare och personal på fritidsgården.

B.2.2 Jönköping. Gymnasiet. Vilka personer litar du på? Andelar (%) totalt efter skolform.

	Särskolan 2012	Övriga skolan 2012
Egen förälder	95	79
Någon kompis	74	75
Någon lärare	71	45
Mormor/morfar/farmor/farfar	52	52
Skolsköterska	31	24
Annan vuxen	28	13
Personal på fritidsgården ⁸⁶	28	10
Någon kompis förälder	24	22
Någon kurator	24	12
Någon ledsagare ⁸⁷	21	#
Personal på fritids	10	#
Någon personlig assistent	3	#
Jag har inte förtroende för någon Vuxen	2	5
Jag har inte förtroende för någon i min ålder	3	4

I Jönköping litar ungdomar i gymnasiesärskolan mer på egna föräldrar, någon lärare, annan vuxen och personal på fritidsgården. Vi ser likheter i att lita på kompisar, kompisars föräldrar, på någon äldre i familjen och på skolsköterskan.

⁸⁶ Studien 2009 har hopslagna kategorier för personal på fritids/fritidsgård

⁸⁷ Studien 2009 har hopslagna kategorier för ledsagare och personlig assistent.